Artur Silvestri

Semne şi peceţi

Şapte lecţii despre „originism”

CARPATHIA PRESS - 2005

CARPATHIA PRESS, 2005

Str. Şcoala Herăstrău nr. 62, Bucureşti, cod 014153, România E-mail: carpathia.press@gmail.com Tel/Fax: 004/021-317.01.14

ISBN: 973-86084-6-5

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Studiile adunate aici au fost scrise acum mai bine de douăzeci de ani şi au fost publicate în „Revista Română” *şi în* „Luceafărul”, *a cărui contribuţie în materie de „direcţie culturală” se va vedea cândva. Doar* „Voievodul criptic” *a putut apărea ceva mai târziu, în* „Opinia publică”, *în martie 1990. Acum, la întocmirea acestui mic „breviar” nu a trebuit să le revăd căci revizuirile propriu-zise se făcuseră, în câteva puncte, în anii recenţi. Corecţiile nu au depăşit, de obicei, aspectul stilistic. Adaosurile, căte există, sunt nesemnificative şi constituie doar mici ligamente ce au adus o înţelegere mai uşoară. Nu am retractat, nici de această dată, nimic din ceea ce am scris odinioară şi nici nu socotesc că era nevoie. Cât rămâne din acestea va hotărî numai Cel ce le ştie pe toate şi le orânduieşte aşa cum trebuie să fie.*

Concepţia acestei ediţii aparţine autorului Coperta: *arh. Mugur Kreiss* Tehnoredactare: *ing. Diana Şuică* Pe coperta întâia s-a reprodus un fragment dintr-o frescă de Benozzo Gozzoli reprezentând „Cortegiul Regilor Magi” Tipar: *SC Vegaprod SRL*

1. CE ESTE „ORIGINISMUL”?

Într-o stranie frescă de Benozzo Gozzoli, „*Cortegiul regilor magi'*, pictată în Palatul Riccardi, din Florenţa, aflăm o cu totul altă desfăşurare a Momentului Aşteptării mesianice decât se întâlneşte de obicei. Imaginea însăşi este tulburatoare, poate chiar şi printr-un aer de ezoteric, asupra căruia trebuie stăruit. Aici, pictorul a convocat un alai divers şi poate chiar prototipistic, alcătuit din reprezentanţi din toate straturile sociale şi din personagii documentate istoriceşte unde nu-i fără sens a se recunoaşte (aşa cum a făcut-o, în chip strălucit, Mario Valdes) chipurile unor componenţi ai familiei de Medici, ale lui Vlad Ţepeş şi Matei Corvin, ale altor contemporani, deopotrivă; apar, deci, nu trei ci doisprezece „regi magi” (aşa cum era înţelegerea acelei vremi şi cum, cu probabilitate, se gândea atunci, cu mai multă dreptate, printr-un fel de „mise en abime” cu caracter premonitoriu), sunt incluse rase diferite, Neamuri şi semne atât de misterioase încât reclamă o citire cu îndreptarul codului sublunar la îndemână; animale mitice şi simbolice, vestimentaţie în felul ei elocventă în mitic şi legendar. Totul contribuie la întruchiparea unui fel de mecanism complicat, de

înţelesuri stratificate şi cu chei multiple care acestea reprezintă, aici şi oriunde se exprimă în orice alte ipostaze, misterul întrupării. Deosebirile sunt izbitoare. Schema „canonică” reduce, îndeobşte, materia şi „stilizează” dar, deşi conservă conţinutul ce i se atribuie, lasă deoparte numeroase din înţelesurile ce se arătau anterior. Valorile însă reies din complexitate şi nu din „canon”, căci întăresc enigma, o complică şi chiar o fac şi mai bogată, creând abia atunci sentimentul de unicitate ce diferenţiază şi întăreşte ideea de irepetabil.

Rezultă, deci, că reducţia la model stilistic unic îngăduie, poate, „puritatea doctrinară” dar sterilizează mulţimea, posibilă, de simboluri şi, odată cu ele, de ramificaţii de sensuri multiple ce se obţin abia atunci când lăsam Mitul să se aşeze de la sine în creaţie şi nu îl impunem în felul unui postulat. Suntem, astfel, într-un plan de expresivităţi ieşite din unităţi organice diferite, ilustrând ideea literară de „originism”.

Această idee conţine, la rândul ei, un mister ce se aseamănă cu fabula abia evocată. Faptul însuşi că nucleul iniţial s-a compus, odinioară, în limba română iar ulterior acelaşi text s-a tradus în limbile franceză, germană, engleză şi rusă are un aspect simbolic. Căci dincolo de actul propriu-zis al traducerii, aceasta înseamnă că sensul ei „genetic” trebuia să devină inteligibil în toate aceste forme şi să pătrundă, prin intermediul Limbilor, până la cei ce le vorbesc. Astfel, o experienţă circumscrisă geografic poate fi recunoscută şi însuşită într-un mod extins şi poate chiar să fie descifrată în alte spaţii geografice ca fiind posibilă cu aceiaşi îndreptăţire şi acolo, ca şi aici şi ca şi oriunde există o înflorire proprie de Tipar. Această compatibilitate ne poate arăta că semnificaţia ce vehiculează are o valoare universală şi poate fi considerată o ipoteză ce s-ar putea concretiza în orice alt spaţiu şi în orice alt timp, atunci când, oriunde s-ar afla, îi vine momentul sorocit.

Înţeleasă în acest fel, teoria are o componentă metafizică dar, în acelaşi timp, se situează în câmpul culturilor naturale. Ea presupune că o literatură constituită într-un cadru de specific etnic conţine, încă de la început, în modelul ei originar, toate posibilităţile de expresie posibile, ce se potrivesc cu conformaţia etnologică a Omului care o produce. Dezvoltările doar vor fi diferite în funcţie de context istoric, combinaţii de culturi, influenţe şi contaminări. Aceasta înseamnă că, datorită factorului incidental, unele straturi interioare ajung să se manifeste, mai mult sau mai puţin, iar altele rămân multă vreme doar o virtualitate care dormitează pentru un moment ulterior, „când va fi să fie”. Uneori acest moment nu apare niciodată ori apare foarte târziu. Dar voinţa exprimării integrale este continuă. Ea face ca, periodic, din recipientul puţin întredeschis dar aflat sub presiunea formelor ne-exprimate, să iasă la lumină, şi să devină act, fragmente din întregul potenţial, care, în combinaţie cu ceea ce există deja, să adauge propria contribuţie la întregul parţial desfăşurat. Apar, astfel forme de creaţie aparent necunoscute dar care sălăşluiesc în noi fără a le fi putut identifica

anterior. Ele ne aparţin într-un mod con-substanţial şi însăşi clipa de creaţie şi forma ei constituie un mister: Misterul Fructului.

Uneori, dar nu obligatoriu, necesitatea recapitulării întregului apare fără a-i putea explica motivaţia. Acesta este originismul. El exprimă, *atât cât putem înţelege*, dorinţa de a face evidentă „diferenţa” şi, deci, efortul de a stabili identitatea colectivă *atât cât este ea manifestată*. Însă prin aceasta nu se înţelege o etapă de sfârşit etnic şi nici de bilanţ după care ar putea urma îmbătrânirea şi, după un timp oarecare, disoluţia. Apariţia lui nu este nici măcar determinată de un context favorabil şi nu se produce o singură dată în istorie. Când apare, el ni se arată drept consultare introspectivă, făcută periodic, care, însă, devine tendinţă închegată, „mişcare” sau „curent”mai degrabă atunci când originismul se simte ameninţat ori favorizat.

Materia convocată aici prezintă „cazul românesc” dar *aceasta este o schemă ce se poate aplica oriunde există voinţa de identitate şi năzuinţa de diferenţiere*. Când exemplifică desfăşurări de procese şi identifică operă şi autor, organizarea se îndepărtează de teorie şi devine doctrină aplicată şi, de fapt, cercetare de istorie literară, fiindcă descrie o realitate definită ilustrată de autori definiţi. Dar, în acelaşi timp, autorii sunt doar nişte „personae” care întruchipează „măşti” ale unui prototip autohton. În alte literaturi, ei poartă alte nume şi exemplifică alte straturi de autohtonitate, care se vor identifica, dacă se va face, pentru fiecare speţă locală, examinarea necesară.

Odată ce s-ar întreprinde aici, în mediul european, această verificare prin „ipostaze” şi-ar dezvălui o semnificaţie mai presus de hazard. Ea exprimă *o familie de culturi* unde fiecare membru are ceasul interior şi propria substanţă inerentă care îşi caută clipa propice pentru a se exprima complet. Dar, alăturate, constituie la rândul lor, un întreg care, într-o anumită măsură, este întregul exemplar. Aici se includ *romanitatea franceză*, cu substratul ei gallic, deci celt, dar şi cu componenta clasicistă anterioară Imperiului Roman care, însă, prin participarea catolică, se menţine, la rândul lui; *ger-manitatea*, cu straturile deopotrivă „got” şi „franc” dar şi cu componenta „protestantă”; „*anglo-saxonitatea*”, unde Popoarele Nordului, capabile să edifice imperii, se definesc în caracterul de „insularitate” şi de stratificaţii cu unele componente atât de vechi încât par să întâlnească omul european primigen; *slavitatea heteroclită* dar fundamental agrară în ciuda aparenţelor „mongole” şi a materiei „eurasia-tice”; în sfârşit „*românitatea carpatică*” dar esenţial tracică, deci arhaică, întruchipată de români, care, fiind ortodocşi, mobilizează, prin însuşi caracterul lor „episcopal”, tradiţia polisului grec.

Acestea constituie de fapt Pentagrama, pecetea imanentă a Europei care se va orândui în această formulă ori nu va fi deloc.

2005

2. FABULA CĂII SINGURATICE

Elemente de „istorie culturală apocrifă”

Către sfârşitul anului 2004, m-am gândit să adun mai multe cercetări alcătuite cu multă vreme în urmă şi, astfel, să constitui un fel de prolegomenă la nişte posibile „elemente de istorie culturală apocrifă”. Rostul acestei întreprinderi nu era acela de a completa cu încă un titlu o bibliografie savantă care este suficient de reprezentativă ci mai degrabă să arăt un mod de a vedea misterul supravieţuirii unor culturi care, într-o lume ce ar putea să devină, mâine, dezgustător de uniformă, afirmă încă dreptul la diversitate, răspunsul autohton, interogaţia specifică. Prin natura preocupărilor mele preponderente, era inevitabil să expun aici „cazul românesc” dar, în acelaşi timp, mi-am dat seama că acesta ar putea deveni un model şi un exemplu de metodă posibilă când se studiază orice cultură din „Tiers-Monde”. Astfel încât, mutatis mutandis, aceste principii pot fi inteligibile şi, poate, ajută la constituirea unor soluţii posibile deopotrivă la Bucureşti, Montevideo, Tunis ori Delhi, adică oriunde mecanismele evocate aici se regăsesc în diferite proporţii.

Studiile care formează acea mică sinteză de istorie culturală, numită *„Arhetipul Călugărilor Sciţi'*, au fost scrise şi publicate între 1984 şi 1989, în limba franceză, în România şi descriu câteva „ore astrale” de literatură la Dunărea de Jos („protoromânii”, „Renaşterea isihastă” a veacului XIV, „Brâncovenismul” literar şi „Începutul Recon-quistei” profetice). Ele constituie fragmente dintr-o cercetare de dimensiuni mai mari, dar, în sine, au o anumită autonomie şi o existenţă de sine-stătătoare. În două dintre cazuri sunt chiar primele (şi, deocamdată, singurele) tentative de sinteză istoriografică „de perioadă definită” şi au, în consecinţă, calitatea de „operă de pionierat”. Eruditul român va observa unde sunt continuate concluziile altor savanţi şi în ce măsură acestea sunt dezvoltate ori chiar depăşite. Pentru savantul străin, astfel de teme reprezintă, cu siguranţă, o curiozitate. Această posibilă atitudine stupefiată se datorează, întâi de toate, metodei. Am încercat - de obicei - să elimin „cronologia universalistă” şi „periodizarea canonică” stabilită de cele mai multe din „istoriile diverselor literaturi”, (de regulă, cele europene) şi utilizată, printr-o extensiune adeseori nepotrivită, în cazul tuturor istoriilor literare.

Opinia mea este că, în materie de anumite literaturi (cum ar fi, de pildă, literatura italiană sau franceză), înlănţuirea de „Ev Mediu, Umanism, Renaştere, Baroc şi Manierism, Clasicism. Enciclopedism, Romantism ori Risorgimento” etc. se recomandă fiindcă aceasta a şi fost constatată, cu probe clare, în evoluţia regională. „Extrapolarea” nu este, însă, o soluţie deoarece, în alte regiuni, inclusiv europene, cronologia faptelor, ideologiile, tipul de creaţie şi, deci, o tradiţie locală constituită şi activă diferă de model şi reclamă o cu totul altă periodizare, având o notă de specific şi chiar de „lo-calism”. Pentru a putea exemplifica, am ales patru

epoci ale literaturii române, destul de diferite de procesele întâlnite, în stricta lor contemporaneitate, în literatura franceză şi Occidentul european.

Un alt motiv de stupefacţie îl constituie însăşi substanţa culturală propriu-zisă ce se întâlneşte în fel specific, oriunde apare îndemnarea către creaţie.

Împrejurările că în Occident nu întâlnim o tradiţie bizantină - deci creştin-ortodoxă - cunoscând fluxuri şi refluxuri la nivelul vizibilităţii, dar constantă în straturile profunde şi chiar într-un fel de Tradiţie cu izbitor conţinut local - „face diferenţa" şi, măcar din acest motiv, ar merita o examinare mai serioasă. Apar, astfel, nu numai tendinţe şi opere distincte şi originale, prin însuşi spaţiul necontaminat, ci şi curente literare cu specific cert, cum ar fi „brâncove-nismul" (între 1690-1725). Însuşi Romantismul mesianic românesc îşi extrage substanţa din epoca anterioară (sec. XVIII) de recesiune în manuscris şi cultură de mânăstire în chiar timpul Enciclopediei franceze.

Energia sublunară, secretă, ale cărei reţele misterioase am căutat să le identific şi să le probez, se explică, într-o bună măsură, prin contribuţia creştinismului ortodox, prin materia aparent bizantină dar, de fapt, originală, căci, indiferent dacă Bizanţul exista ori se prăbuşise, ca metropolă ori simbol, duhul lui căpătase con-substan-ţialitate în acest spaţiu de Limes, pe care l-am putea denumi un „Bizanţ paralel".

Dar, la drept vorbind, nu doar „bizantinitatea" trebuie accentuată şi valorificată în această materie. Ea reprezintă noţiunea re-cognoscibilă dar foarte parţială a unei substanţe care, în specificul ei cu extensiune ce nu se cuprinde decât prea puţin în acest conţinut, abia dacă o înglobează printr-un gen de similitudine de origină comună ori prin înrudire şi conjuncţie de substraturi ce se întrevăd astăzi cu greu. Mai jos decât acest strat istoric, ce desemnează, totuşi, un nucleu de europenitate (care, odată cu Renaşterea impulsionată de cărturarii fugiţi din Constantinopole, la 1453, dinaintea Musulmanului cuceritor, se revelează şi va modela) se află un zăcământ indistinct dar viu şi pulsatoriu, un „ceva" misterios care iradiază şi orânduieşte, adeseori fără o explicaţie imediată, fenomene ce par ne-canonice şi poate chiar necomparabile.

Noi, de fapt, venim de demult şi suntem vechi, atât de vechi încât, nu o dată, nici măcar nu ne mai putem identifica rădăcinile care se văd cu greu ori ne scapă chiar, fără să ne dăm seama în imediat, vederii prea grăbite ori înceţoşate.

Totul începe cu un mister. Pe la anul 3500 Î.Hr., la răsărit de Munţii Carpaţi, ori poate chiar şi mai dincoace de ei, se potrivise să se aşeze un popor straniu ce a lăsat o urmă neverosimilă şi a putut exprima o cultură de o coerenţă ce aparţine miracolului. Nimic din gândul lui neobişnuit nu se păstră prin cuvinte dar, privindu-i înfăptuirea, înţelegem aproape tot din ceea ce închipuise. Era un popor muzical, magic, organizat într-un fel de comuniune ritualică, încrezător în veşnicia sufletului, simţind în măsuri ritualice şi în timpuri ce trec

unul din altul - şerpuind dincolo de clipă într-un infinit ce se întoarce, se reia şi se re-compune fără a-şi consuma, prin ardere în contingent - materia enigmatică. Suntem în spaţiul fenomenului horal, într-o lume ce nu se poate denumi şi, pe care, în absenţa altei identităţi, n-am putut-o chema altfel decât Cucuteni. Dar, la o vreme, şi după multe secole al căror şir nu se mai ştie, aceşti cucu-tenieni par a dispărea din istorie ca şi cum s-ar fi ridicat în aer şi în urma lor rămâne, în straturile de săpătură arheologică, doar urmă groasă de incendiu şi prăpăd şi, ceva mai sus, o linie de ceramică neagră, opacă, aparţinând înlocuitorului mai grosolan şi utilitarist. Sunt unii care cred că în rămăşiţele de oale ce se vor afla către apusul Chinei în tocmai acele vremi când, aici, „cucutenienii" par a se fi pulverizat, s-ar recunoaşte linia lor muzicală şi însetată de infinit şi, deopotrivă, comuniunea de „horă" ce se observase la Dunărea de Jos. Dar indiferent dacă aceasta este întâmplare, iluzie ori migraţie, rămâne evident episodul ce pare a căpăta, la noi, caracter de simbol şi chiar devine stereotip de viaţă istorică. Fiindcă, la fel ca şi atunci, ori de câte ori aici se agregă ori se încearcă a se agrega o civilizaţie superioară ori chiar se exprimă şi se defineşte, urmează fractura, incidentalul rău, piaza-rea şi negaţia ce ni se pare că este capabilă să culce totul la pământ şi chiar să şi facă „una cu pământul" tot ce se înfăptuise prin efort ori miracol. Apare, deci, blestemul întreruperilor brutale, ce ne-ar obliga să luăm totul de la capăt şi să ne încercăm a face încă o dată ceea ce se mai făcuse ori chiar de a ne re-defini altfel decât fusesem, căutându-ne a ne afla idealitatea ce nu înţelegem şi nu suntem capabili a o pune în lucrare vădită, traducând-o din virtual în act. Şi, cu toate acestea, viziunea catastrofistă asupra noastră, ce confundă episoadele superficiale cu modificările de substanţă medulară, trebuie respinsă şi nu doar corectată căci, de fapt, privind totul dinlăuntru, iar nu din exteriorul de înşiruiri de clipe rapsodice, nici măcar nu se confirmă. Altfel nu s-ar putea explica ceea ce îndeobşte se observă prea puţin deşi, către anul 800 î.Hr. „Scitul" Anacharsis din Carpaţi scoborâ în Grecia contemporană cu el şi povăţuieşte, cu profunzime de înţelept din ale cărui gânduri se păstrară destule, pe locuitorii cetăţilor ce vor da, mai apoi, pe Solon şi pe Socrate, pe Anaxago-ras şi pe Thales din Milet.

În această lume unde se închipuia că îşi purtase paşii Orfeu cel care, cu muzica lui, făcea pietrele să se ridice de la pământ, „agatiştii îşi cântau legile lor" hiperboreene iar către anul 700 î.Hr. apăru, ca prin miracol, un legiuitor de munte a cărui Predanie adeseori nu o înţelegem deşi se păstrează şi „lucrează". Acest Zalmoxis care zice-se că s-ar fi înţelepţit prin călătorie în Egipt şi ucenicind la Pitagora (legendă „creolă", exprimând schema culturii prin difuziune, la drept vorbind) se ivise fără aparentă preistorie precum marii predicatori deşi, fără de îndoială, nu ieşise din goluri. Suntem deodată în lumea zalmoxismului, ce desemnează, deopotrivă, un gen insondabil de atitudine sapienţală, model antropologic spiritualist, comuniune în cerc închis şi iniţiatic, ritualistică având

sens cosmologic şi metodă de conservare, într-un cuvânt religie. Povețele lui, ce nu s-au excerptat precum s-a făcut însă cu gândurile lui Pitago-ra păstrate în fragmente, există totuşi şi, când se vor curăța de impuritățile de transmisiune apocrifă şi de coruptelă, vor arăta o filosofie articulată ce păstrează mult din ceea ce presimțim că ar fi comunicat „cucutenienii" şi s-ar fi conservat pe căile enigmei ocolite. O înțelepciune care, depunându-se în organizări de eremiți pe Muntele Sacru, se traduce în instituții „vegetale", în-vertebrate la lumina istoriei dar care explică deopotrivă apologurile lui Dromichete şi fabula lui Scorillo, prestigiul lui Deceneu, monahismul secret din întorsura Carpaților şi mai apoi din mileniul aşa-zis „mut", făcând creştinismul posibil în forme care, păstrând materia getică, vor fi socotite ortodoxe şi, de fapt, aşa vor fi fiind câtă vreme cântarea în biserică şi comuniunea prin muzică vor fi consacrate la Dunărea de Jos cu episcopul Niceta de Remesiana, autorul imnului „Te Deum laudamus". Cât şi în ce fel se ținu deoparte de contingentul stricător zalmoxis-mul getic este cu neputință a se cunoaşte dar atâta vreme cât, nu prea cu mult înainte de 1900, încă se vorbea în Moldova despre „solomonarii" care, contemporani secreți şi inițiați, repetau gesturi de ritual pe care țăranii le evocau cu sfială dar le comunicase, cu aproape două milenii şi jumătate mai înainte, şi Herodot, persistența pare în afară de orice îndoială. Suntem într-o lume de continuitate sub-lunară, poate eretică şi, în orice caz apocrifă dar confirmată prin efecte.

Astfel încep să se întrevadă marile rețele aproape nevăzute de tradiție sapiențală şi de transmisiune prin oralitate în locuri ce par a fi (şi, uneori, chiar şi sunt) în afara timpului, aparținând, la drept vorbind, unei istorii în negativ, în impalpabil, indiferentă la înlănțuirea de suprafețe raționale şi futile.

Este spațiul unde aflăm pe Sf. Nicodim de la Tismana (în veacul XIV) pe Daniil Sihastrul - povățuitorul lui Ştefan cel Mare, înainte de anul 1500, şi pe Grigorie Roşca, mitropolitul din veacul XVI, pe Paisie Velicikovski în contemporaneitatea Enciclopediei franceze, pe Hasdeu, pe Vasile Pârvan şi pe Nicolae Iorga, în vremurile mai apropiate de noi, în clipa istorică ce ne precede. Şi, toate acestea, iz-vorând dintr-un lung ciclu homeric, de cultură vorbită şi comunicată poate nu doar prin cuvânt ci şi printr-un fel de muzică pedagogică în ceea ce, înainte de jumătatea secolului XX, Lucian Blaga denumise „spațiul mioritic", un loc consacrat, unde, în în-tempo-ral, se depun toate formulele pulsatorii ce articulează un spirit ce nu are nevoie de recunoaştere extranee pentru a exista.

Stăruința acestui strat fundamental este impresionantă iar puterea de a se regenera impune şi arată, poate, un secret ce încă nu s-a desluşit. De aici, ca dintr-un lujer de crin de o uimitoare puritate, ieşi - către sfârşitul veacului XIX, într-o vreme când toate păreau că se vor putea rândui aici mai sistematic decât fusese cu putință mai înainte - Mihai Eminescu, mitul literar eponim şi, poate, dacă ar fi avut un alt soroc decât cel pe care îl primise, eroul fondator. Şi, odată,

cu el, eminescianitatea, adică drama existențială, interpretul metafizic căruia „tot Românul plânsu-i-s-a". Sunt unii care înțeleg prin aceasta doar reacțiune şi, deci, atitudine de autohton ce răspunde, în măsuri abisale, Imperiilor ce se întâlnesc pe-deasu-pra-lui şi produc mişcări de scoarță telurică neprevăzute, asemănătoare marilor ciocniri de plăci tectonice; dar această concluzie, deşi este adevărată, nu-i completă. La drept vorbind, eminescia-nitate este ideea ce nutreşte Omul Locului în a se exprima după cum „âi este felul", adică în Tradiția atât de inerentă ce îl defineşte încât orice corecție, modificare şi abatere nu i se arată decât ca o denaturare şi o „desfacere-de-piele" făcută cu sălbăticie şi din rațiune inutilă. Această ilustrează, oricât nu am observa hotărât, un grad de universalitate în reacțiune ce se întâlneşte deopotrivă în vremea Perşilor, a lui Alexandru Macedon, a Romei Cezarilor şi a Cezarilor moderni, ce fondară imperii tradiționale, clasice deci, ori contractuale. Şi, deopotrivă, nu are determinație în spațiu şi timp, căci, în felurite proporții, se întâlneşte ori de câte ori ființa sedentară se trezeşte năpăstuită de venetic şi decăzută din condiția ei liberă, de stăpân al locului ce i s-a dat de către Zeul lui. De aci, din această conjuncție de realități ce sunt incompatibile, vin despărțămintele esențiale: cele două istorii („istoria ocupantului", ce se scrie cu mit justificativ, şi „istoria autohtonului", ce îşi întreține, adesea fără a se declara, propriul pantheon); „cele două culturi", în fine, „cele două reprezentări despre lume". Oricât ni s-ar părea de neobişnuită, schema se repetă în felul unui scenariu mitic şi păstrează într-însa ceva de dramă religioasă, asemeni unui fel de blestem antropologic. Pe acestă pânză epică misterioasă, apare adeseori, şi aproape pretutindeni, Reconquista, voința de a recuceri Țara Pierdută, cu toate mecanismele ei ce se extrag din experiențele verificate. Însă aici, suntem în marele teatru shakespearian, de episoade sângeroase şi de uriaşe maşinării necruțătoare. La Români, acestea înseamnă Sfinții Predicatori Sofronie de la Cioara şi Visarion Sarai, prinşi în Transilvania veacului „iluminist" şi zvârliți în temniță şi ucişi, Horea tras pe roată (în veacul XVIII), Tudor Vladimirescu, la 1821, ucis şi aruncat într-o fântână, istoricul profetic Nicolae Bălcescu exilat şi cu osemintele risipite, după 1850, în cimitirul săracilor din Palermo, Eminescu hărțuit şi înnebunit (la 1883), Nicolae Iorga, asasinat la 1940, Ion Antonescu judecat de năvălitor, împuşcat şi rămas fără mormânt. Un fel de tradiție a cenotafului (a mormântului simbolic) impune prin simbolul distrucției universale şi al ştergerii oricărei urme spre a nu se mai cunoaşte, a nu se evoca şi ca să nu cumva să devină loc de pelerinaj şi obiect de cult. Şi, cu toate acestea, oricât ar fi de puternică această conjurație magică, ceva o poate împiedica dacă înțelegem cu o mai mare penetrație fabula căii singuratice. Iat-o expusă aici, în câteva trăsături sumare.

Pe la anul 520 d.Hr., câțiva cărturari din „Scythia Minor" (adică din Dobrogea românească de azi), veniră din Pontul Stâng la Constantinopole şi, mai

apoi, la Roma spre a propune soluția lor pentru dezlegarea polemicii de doctrină creştină privitoare la mono-fizitism. Li se spusese „Călugării Sciți” iar punctul lor de vedere trebuie să fi constituit o perspectivă neobişnuită care nu se înțelese şi nu fuse adoptată oficial, în cele din urmă. Totuşi, în mod tacit i se putură afla urme în concluzia canonică unde poate că, fără să se declare, i se găsise rost şi valori. Dar episodul merită evocat fiindcă ilustrază un stereotip şi chiar un scenariu cu tâlc secret. Această clipă fastă, o clipă de inspirație colectivă, de fapt, poartă într-însă ceva simbolic şi se va repeta în forme diferite şi, uneori chiar, cu o permeabilitate mai mare decât în acel veac îndepărtat. O vedem repetată în corespondența Sfântului Nicodim de la Tismana, cu patriarhul Eftimie de Târnovo, privind îngerii înfățişați de Dionisie Areopagitul; în epistola de îndreptare ce îi trimite Sf. Vasile de la Moldovița mitropolitului de la Kiev; în tratatul de filosofie pe care Nicolae Milescu-Spătarul îl scrie pentru uzul Port-Royalului (în veacul XVII); în concepția lui Dimitrie Cantemir care, prin „incrementa atque decrementa” îl presimțea pe Giambattista Vico, cu ale sale „corsi i ricorsi”. În felul lui, un „călugăr scit” va fi fost şi Brâncuşi la Paris, aducând cu el o soluție arhaică, din Carpații lui țărăneşti; şi poate că şi I.L. Caragiale, prevăzând teatrul modern, s-ar încadra în aceiaşi categorie. Eminescu însuşi, la 1880, prin încă prea puțin cunoscuta lui doctrină națională ar îndrepta, anticipând, mişcările „tiers-mondiste” mai recente; G. Călinescu închipuind prima istorie antropologică a unei literaturi europene, la 1941; Nicolae Iorga, de unde, într-o măsură, a ieşit Şcoala Istoriografică de la „Annalles”, călugărul Filotei, imnologul veacului XIV tradus la Veneția, Ioan Cassian inițiatorul vieții de obşte în Occident în veacul IV d.Hr., Dionysius Exiguus, creatorul de comput creştin şi cel ce a calculat „era de după Isus Christos”, în veacul VI; Nicolae Grigorescu, pictorul de la Barbizon (din veacul XIX), presimțind culorile evanescente ale impresioniştilor; Petru Movilă, mitropolitul veacului XVII, autor, la Iaşi, al „Simbolului de credință” ortodox; aceştia sunt, în felul lor, „călugării sciți” prin repetiție de scenariu istoric şi prin atitudine ireductibilă. Ei vin cu o dezlegare de şaradă şi, deci, cu o soluție ce nu se prevăzuse anterior şi aiurea arătând putere în a crea independent şi ne-provocat însă deopotrivă germinând şi înrâurind pe alții, prin difuziune ne-recunoscută, chiar dacă se însuşeşte ulterior şi se uzurpă.

Suntem în spațiul unei culturi sub-lunare, ne-oficiale şi nerecunoscute - deci apocrife - cu trăsături de profetism, Tradiție incalculabilă ca vechime şi sursă, poate chiar paralelă cu a doua cultură care, fiind ratificată, obține glorie, deşi adeseori o întrebuințează pe cea ignorată şi o marginalizează prin uitare. Dar, cu toate acestea, suntem aici în ceea ce s-ar putea denumi universalitate de esență, ceea ce arată că este posibil a se face creație cu grad înalt de generalitate fără a se porni pe cărările confirmate ci dezvoltând o istorie proprie de valori care,

exprimate fiind în materia fundamentală, nu se condiționează nici măcar de confirmare şi nici de difuziune şi nu-i sunt de trebuință laurii Academiilor de Împărăție ori „limbile universale”.

O fabulă ce tulbură, de fapt un apolog ce descrie acest paradox al căii singuratice, aflăm în „teoria sfinţeniei” ce înfăţişează Dumitru Stăniloae în aceste propoziţiuni de o logică a simplităţii esenţiale ce nu se poate respinge, oricât s-ar încerca:

„Astfel, toți sfinții sunt locali prin faptul că lucrează într-un anumit loc, dar sunt universali pentru credința universală pe care o slujesc în acel loc. Din acest punct de vedere nu există sfinți locali şi universali. Toți sunt locali pentru oamenii dintr-un anumit loc cărora le slujesc în cursul vieții prin faptele şi pilda lor, dar toți sunt universali pentru că această pildă e valabilă pentru credincioşii de pretutindeni şi ea se impune spre unitate tuturor celor ce ajung să-i cunoască. Toți se umplu de Acelaşi Hristos care străluceşte prin ființa lor şi toți sunt purtătorii Aceluiaşi Duh Sfânt, chiar dacă Duhul Sfânt care li se comunică lor a fost comunicat de ei prin altă limbă. Toți aparțin prin Acelaşi Duh Sfânt Bisericii universale, care a început la Cinci-zecime şi continuă de-a lungul secolelor, cuprinzând diferite neamuri (Fapte 2, 3). Limbile sunt diferite, dar sufletele sunt umplute de Acelaşi Duh şi simt în Acelaşi Hristos'.

Suntem într-o lume ce se defineşte nu prin „Urbi et Orbi” ci, închipuind în generic de la meridianul ei sufletesc, printr-o nu doar adaptată ci mai potrivită formulare ce depăşeşte timpul indistinct, în „Orbi per Urbem”, vorbind universului prin limba de acasă, prin spiritul locului.

2005

3. DINCOLO DE „PATOLOGIA NEÎNCREDERII”

Despre „enciclopedismul necesar” şi „spiritul creol”

La o prea repede privire şi vizionată de la o depărtare ce simplifică orice fel de concluzii, istoria literaturii româneşti şochează prin nenumărate cazuri de vocație biruită şi de biografie supusă apăsării enigmatice, care o striveşte.

Abia Golgota ce izbăveşte umanul lăsând divinul să se reveleze, ilustrează, poate, sub raportul emblemei această situație stranie. Totuşi, o anumită impresie de incompletitudine se observă, creând, fără a se susține totuşi necontestabil, impresia de eşec istoric şi de operă neisprăvită prin dramă personală. Când nu sunt de-a dreptul tragedii ce impresionează, curmându-se prea repede talente ce poate ar fi atins genialitatea (precum Labiş, Cârlova şi poate Pavel Dan), aceasta rămâne doar impresie superficială când, de fapt, arată mize prea mari pentru puteri limitate. Aici apare geniul pustiu, personagiul dramei naționale, exponentul dacic sacrificat. El este cel chemat a face mult în timp scurt, convo-când energii irosite anterior şi organizând ocaziile risipite. Modelul impresionează. Heliade - Rădulescu, Haşdeu, Eminescu, Iorga şi Pârvan, Lucian

Blaga, Cantemir şi Stolnicul deschid nesfârşite şantiere ce ar fi reclamat, spre a se încheia vreodată, contribuții de generații, fiind evidentă aci năzuința, de nu chiar necesitatea consimțită a individului reprezentativ, a construcției peste fracturi. Morala impune, înainte de toate. Căci a pune deziderатele unei colectivități deasupra propriei poziții în univers evidențiază o dimensiune tragică şi o impresionantă conformație morală ce merită a se lua drept exemplu. Riscul imaginii eronate apare deşi, în definitiv, aceste opere nu sunt „eşuate”, şi zidurile ce lasă impresia părăsirii nu sunt, în realitate, abandonate câtă vreme se reconstituie, în clipele propice, de alții şi altcândva, reprezentând aceeaşi năzuință către integralitate ce sălăşuieşte în adâncurile unui suflet național. De-aceea, a se vedea în desfăşurări ce par convulsive o înşiruire de catastrofe ce aduc întreruperi brutale şi periodice întoarceri în punctul inițial este de tot fără temei şi nu se recomandă. Ca şi în balada Meşterului

Manole, ce se reține îndeobşte ca simbol, şi aici edificiile noi se ridică peste zidurile rămase de la predecesori căci, de fapt, totul continuă aşezându-se piatră pe piatră şi nu se ridică, încă o dată, ince-pându-se de la fundație.

Acesta este, la drept vorbind, un mister român, ilustrat de mesagerul sacru. O explicație se poate da însă aceasta nu-i obligatorie aici. Indiferent dacă exprimă puterea de asimilație a factorului de viitură şi deci o directivă interioară nu întotdeauna conştientă în toate implicațiile subânțelese, fenomenul se impune vederii noastre şi nu-i contestabil. Aici, de altminteri, creatorul reacționează spontan şi în forme ce adeseori nici nu capătă o înfățişare sistematică, intrând mai degrabă în regimul urgenței şi rezultând din concluzii intuitive. Fapt este că, intuitivă ori voită, opțiunea pentru ela-borația ce completează inevitabile goluri se evidențiază în condițiile respectării unei vocații ce nu se trădează. Un anumit suflet colectiv capătă astfel expresie în creații a căror diferențiere ni se impune din unghiul formelor, nu însă şi sub raport substanțial, unde unitatea sufletească biruie. Incompletă poate în sensul că neîncheiată față de proiectul ambițios, măreț şi necesar, opera arată, cu toate acestea, un trimf al ideii morale şi o voință de a exista în univers cu o identitate colectivă precisă, cea dintâi ce legitimează o individualitate dincolo de timpul ruinător. În fundament, aceasta este năzuința către integralitatea sufletului național, ce nu împiedică vocația să se concretizeze ci mai degrabă o ajută atunci când omul, cunos-cându-se pe sine, se pătrunde deopotrivă de necesitățile superioare ale culturii unde se exprimă. Astfel apar exponenții, purtătorii de cuvânt şi de povară istorică. Haşdeu, Eminescu, Bălcescu îşi edifică operă în urmarea vocației şi nu împotriva ei, aspectul de „zid neisprăvit” al creației părând a fi mai degrabă o consecință a unei fatalități ce însoțeşte gesturile noastre pozitive, culcându-le la pământ prea de tot repede şi nemeritat. Reacția pozitivă se însoțeşte şi ea ori de câte ori este nevoie - şi este! - în fața ideologiei ce ne impune viața cu ochii în pământ. Dimitrie

Cantemir, combătând retorica lipsită de ingenuitate a fabulei negative privitoare la români, Miron Costin arătând cu dovezi impunătoare că „nasc şi la Moldova oameni”, acestea sunt atitudini politice înainte de a fi gânduri de cărturar. Atitudinea este continuă căci perspectiva aceasta, ce va fi şi a lui Haşdeu şi Eminescu, a lui Iorga şi Vasile Pârvan, a lui Lucian Blaga şi G. Călinescu, se exprimă în planuri superioare şi este o aşezare de exponent cu privire mândră, ce îmbrăţişează o istorie şi o cultură existând legitim. Înaintea celor ce vor a ne convinge că nu avem un trecut, dar suntem capabili de un viitor lăudabil, ei aduc argumente rămase în umbră veacuri întregi sau trecute de tot sub tăcere.

Acestea toate se produc sub regimul necesităţii. Secole de-a rândul, literatura română a înaintat şi încă înaintează în condiţii ce depăşesc obiectivul estetic pur ce o defineşte ca artă şi o sustrage atitudinilor explicabile prin context. Contextul ori, mai bine zis, obligaţia de a întreprinde acum se impun în mod vădit. Arta, chiar dacă produs autonom, stă aşezată în lungi înşiruiri de unde trebuie trase firele vizibile şi vitale şi unde materia sănătoasă poate căpăta dezvoltări solide. Fenomenul persistă. Oricât ar fi modificările de evidente, suntem chemaţi astăzi, ca şi ieri, a arăta altora că existăm cu o identitate definită, ce există dar trebuie impusă într-o lume unde chiar dacă nu mai vorbesc greceşte şi nu mai ascultă de Stam-bulul turcit, mentalităţile „fanariote” încă tulbură evoluţia noastră dornică de pace şi însufleţită, în fond, de o viziune de oikumene ce ar trebui să fie pentru mulţi exemplu şi model. Căci în absolutul marilor mişcări de idei şi în ciclurile lungi unde se recompun şi se încheie astăzi fapta neterminată de ieri, noi suntem contemporani, sufleteşte vorbind, şi ne regăsim în ele, cu proclamaţiile lui Tudor Vladimirescu şi cu Dorinţele partidei naţionale a lui Kogălniceanu, cu haşdeana interogaţie „Perit-au dacii?”, cu „dulcea Românie” eminesciană. Acestea - ca şi altele - ne îndrumă, arătând căile fundamentale pe unde paşii noştri sufleteşti nu pot să şovăie.

De fapt, necesitatea privirii lucide se impune şi, spre a ne edifica un viitor (posibil numai întrucât suntem capabili a ne lua în posesiune trecutul), este nevoie de a trece peste iluzii, depăşind această etapă cu îndrăzneală. Istoria devine, şi din acest unghi de vedere, un magistru al vieţii noastre morale şi, privind de aici, semnificaţiile ei se înfăţişează adeseori cu o claritate ce impresionează.

Este, deci, indicat a spune omului român de azi ca şi celui de mâine că pentru a exista ca individualitate îi sunt necesare nu doar o limbă, dar şi o conştiinţă pe măsura valorilor sufleteşti ce s-au vehiculat în româneşte. Patria nu-i, de fapt, numai limba română, ceea ce ar însemna o îndepărtare de o întreagă lume de locuri şi de amintiri ce formează ideea de românitate; ea este mai mult decât atât, adică „râul” şi „ramul” ce asigură omului de aici dreptul la propria memorie. De fapt, legătura cu această realitate superioară (deopotrivă, o însumare de elemente fundamentale şi încă o parte, inefabilă, pe deasupra

acestora) ce se include îndeobşte în ideea de Patrie este ireductibilă şi inerentă. O ai chiar dacă nu o vrei. În interiorul acestei realităţi, omul român se poate exprima cel mai bine, şi este în afară de orice discuţie că nici o protecţie dinafară nu îi poate da certitudinea manifestării libere, căci, la drept vorbind, „Protecţia", când se produce, nu-i dezinteresată, ascunzând intenţia de dominaţie şi întregul ei cortegiu de servituţi. Nici măcar „epoca hibridă" nu durează. Ştim, de fapt, din istorie că ori de câte ori s-a voit a se face din literatura românilor o provincie îndepărtată a Occidentului ori a vreunui cnezat slavon, iluzia acestor protecţii s-a destrămat repede, chiar dacă nu definitiv. În fond, anumite maladii, ce nu aparţin numai culturii, revin în lumea aceasta esenţial carpatică şi danubiană în chip periodic, şi nu-i fără sens a le face etiologia şi a încerca descrieri ce au, de bună seamă, şi caracter profilactic.

Acestea toate, câte vor fi fiind, se organizează în jurul ideii de disuasiune şi configurează o doctrină a înfrângerii, ce se oferă uneori românilor în chip de soluţie categorică. Fundamental eronată, neîncrederea în sine - ce se cultivă, totuşi, pe căi subtile şi aproape inobservabile - îi poate veni scriitorului român dintr-o ignorare a propriei tradiţii, pe care, de fapt, cel ce adoptă aceste atitudini o cunoaşte puţin sau deloc. Îndeobşte, concluziile de acest fel rezultă dintr-un soi bizar de comparatism, ce pune alături, spre a le măsura, fenomene ce au, de fapt, unităţi de măsură diferite, câteodată chiar incompatibile. De aici reiese plăcerea autodefinirii în negativ. Noi, se constată uneori, am fi petrecut o îndelungată epocă de cultură etnografică şi de literatură populară, ceea ce ne-ar exclude de la adevărata cultură, ce ar fi doar „cultă" şi „scrisă". Când, în fine, civilizaţia s-ar fi abătut şi pe la noi, ceea ce am fost capabili a produce n-ar fi decât o expresie a „ântârzierii" şi a unei literaturi - dacă este vorba de literatură - ce se defineşte mai cu seamă prin deficite. Lipsesc deci Evul Mediu, o Renaştere şi un Umanism, Clasicismul şi Luminile, iar romantismul nu se compară cu acela occidental, a cărui filială ar fi, de fapt, mica revoluţie romantică de la Dunăre. Abia dacă simbolismul ori, şi mai încoace chiar, o literatură „nouă" deci „modernă", ne-ar putea aduce şi pe noi într-o Europă ignorată până atunci de către aceşti „paysans de Danube", care, de altfel, meritau să fie dispreţuiţi şi ei de această lume europeană luminată. În fond, ceea ce ne-ar mai rămâne ar fi doar viitorul, unică soluţie pentru o literatură ce nu ar avea trecut.

Această perspectivă îşi arată inconsistenţa de îndată ce este privită mai cu luare-aminte. Important este, întâi de toate, unghiul de vedere, căci este în afară de orice discuţie aici întrebuinţarea de criterii ce sunt exterioare fenomenului propriu-zis românesc. Aceasta, ce s-a descris, ar fi, de fapt, versiunea occidentală a istoriei literaturii române, imaginea acesteia schiţată în raporturi de compatibilitate cu un Occident european ce diferă de noi în orele interioare şi în desfăşurările de episoade. Însă fiind evident că românii nu-s un popor

„occidental”, şi că istoria noastră nu se desfăşoară în „Occident” rezultă obligația unei viziuni apte a comunica evoluțiile de aici, iar nu schemele apriorice. Suntem, dar, o literatură europeană din Orientul Europei, unde structurile nu-s cele ce se învederează în Franța şi Italia, în Germania şi Anglia. Substratul, ca şi ulterioare adaosuri, se organizează cu o izbitoare originalitate dar altfel decât la alții, unde, la drept vorbind, observăm iarăşi diferențieri ce nu-s puține. Desfăşurările chiar au un altfel de soroc, aspirațiile îşi arată o altă idealitate - iată argumente ce nu se iau îndeobşte în considerare, dar capitale dacă se doreşte ştiință iar nu mitologie. Şi apoi, ce ar fi dacă, modificând unitățile - arbitrare - de măsură, s-ar scrie o istorie a literaturilor occidentale examinate după criteriile Orientului european? Ar rezulta un şir de absențe şi deficite, ce confirmă, în ultimă analiză, ideea fundamentală ce spune că esențial este a da fiecăruia dreptul la specific şi a sistematiza o materie literară în sensul înaintărilor ei organice.

Aceste enunțuri sunt parcă de-la-sine-înțelese şi, deci, nici nu ar mai trebui demonstrate; însă maladia descurajării stăruie încă şi acum, ca un rudiment conservat din alte evuri. În fond, aceasta constituie roeslerianismul în literatură, ce se însoțeşte cu o tipologie întru totul specifică, întruchipată de spiritul creol, noțiune ce nu desemnează eventuale amestecuri antropologice, ci psihologie de hibrid cultural. Ea caracterizează acel soi de intelectual ce disprețuieşte propria cultură şi pe cei ce o stimează, considerați a fi „primitivi”, „inculți”, „barbari”; autohtonii îi par superficiali şi fără tradiții, incapabili a se conduce singuri, având limbă neîngrijită şi inaptă de a se exprima cu ea gândurile profunde; dar mai întâi de toate o limbă fără o circulație universală întrucât cultura lor nu s-ar înălța de la parohial. Astfel de constatări se subânțeleg din conduita „creolului”, care, român fiind, consideră că drama existenței sale este tocmai faptul că e... român. Disprețul pentru formele autohtone este adânc şi definitiv ajungându-se nu doar la concepția de ansamblu ci până la detalii chiar, ce vestejesc producțiuni cu însemnătate de simbol ori, în nu puține situații, fapte de emblemă. „Creolului” Deşteaptă-te române Ti pare a fi naționalist, în vreme ce Marseilleza, plăcută urechii lui, ar documenta o înaltă cultură şi un lăudabil simț civic. De fapt, creolul român suferă că nu s-a născut francez, grec, german, italic, uneori american, această obsesiune creându-i chiar năzuința către o cetățenie culturală diferită de naționalitatea venită de la Natură. Astfel încât, „Creolul” va fi cu hotărâre rasist, admițând - fără a ezita - că există națiuni civilizate şi popoare inferioare, ce ar trebui, în consecință, scoase din barbaria de milenii şi trimise la şcoala de forma şi conținutul plăcut stăpânului şi poate potrivite în locurile unde acesta hălăduieşte. Când tu îi vorbeşti despre civilizație etnografică, despre şcoala din prispa bisericii, despre universalitatea lui Creangă şi despre industria țărănească, el te priveşte năucit şi neîncrezător, jurându-se mistic şi cu exclusivitate pe principiile învățate de la „domni”. Dacă aceasta ar rămâne atitudine culturală şi punct de vedere, nu ar exista, la drept vorbind, prea

supărătoare urmări. Dar astfel de aserţiuni nu se rezumă la aspectul descriptiv şi nu-i de mirare când se constată activismul creolului, ce îşi închipuie că face bine conaţionalilor lui, neînţelegători ai raţiunilor istorice superioare, obligându-i a se schimba cu brutalitate.

Civilizarea în numele unui model ce se consideră a fi unicul posibil, iată ce propune îndeobşte creolul celor ce socotesc legitimă evoluţia în sensul propriu şi în termen specific, categorisiţi drept „naţionalişti".

Dar ceea ce se ignoră adeseori, dacă nu chiar se ascunde din raţiuni nu de tot neinteresate, sunt efectele „civilizărilor" prin forţă, între care aculturaţia pare dintre cele mai îngăduitoare. Exemplele sunt uimitor de multe, arătând persistenţa acestui gen de „rău" universal. În fond, lumea precolumbiană a fost ştearsă de pe faţa pământului cu pretextul „civilizării" şi, la drept vorbind, orice Con-quistă întrebuinţează, spre a se înfăptui, aceste mitologii de tradiţie războinică. Schema, veche, de fapt, se multiplică şi rezistă căci nu puţine dintre alcătuirile umane care astăzi nu se mai ştiu decât cu numele s-au spulberat în urmarea unor evenimente ce propuneau o repede „civilizare", incompatibilă cu propria formulă de existenţă. Căci în istorie cedează mai uşor, şi, deci, nu depăşesc un ciclu scurt, populaţiile ce evidenţiază verigi culturale slabe ori slăbite prin lucrarea persistentă a maladiei descurajării, ce atacă însuşi sistemul de conservare aflat la fundament şi mecanismul imunitar.

Spiritul creol, dispreţuitor de propria origină culturală considerată a fi o damnaţiune ce trebuie biruită, contribuie, voluntar sau nu, la sporirea disuasiunii şi la impunerea unei mentalităţi apatride. Universalism prin difuziune, cultură de import, adopţie de perspective şi metodologie nepotrivite - iată doar câteva din fomulările ce se invocă, lucrând „ân contra curentului". Şi totuşi, ar fi greşit a se pune tipologia creolă doar în categoria reacţiilor culturale „satanice", înţelegând prin aceasta subminarea voită, acţiunea nocturnă, conspiraţia organizată. Chestiunea se poate pune şi în termeni de onestitate. Iluzia protecţiei ca şi năzuinţa către o „civilizare" văzută drept necesară sunt posibile şi în condiţii de sinceritate morală, fără a se presupune neapărat contribuţia demagogiei şi duplicitatea. La urma urmei, rezultatul contează şi esenţial este a se vedea ce şi cât din ceea ce se produce culturaliceşte în urmarea acestor adeziuni are valoare perenă şi dacă vocaţia nu-i astfel pierdută ori amânată pe căi ce nu duc, în fond, nicăieri.

Bineînţeles că talentul ca virtualitate nu este condiţionat de ideologie şi nu decurge din ea dacă nu-i prezent în conformaţia sufletească inefabilă. Nu produci nimic din nimic. Când talentul există, capitală rămâne valorificarea lui în direcţia potrivită, ce îi asigură prefacerea din potenţialitate în act. Înainte de a păşi pe căi nesigure şi de a propune soluţii de creaţie ce nu-s decât ipoteze, este deci obligatoriu a se pune în acord propria înzestrare - ce se evidenţiază prin reflecţie -

cu necesităţile obiective ale unei culturi ce ne întăreşte identitatea în raport cu alte culturi. La români, „identitatea" rămâne şi o temă de doctrină şi nu doar, ca să zicem aşa, de rezultat final.

Din acest punct de vedere, invocarea imaginii blocului de marmură maiorescian ni se impune ca un program moral, şi vom spune şi noi, o dată cu autorul Criticelor, că mai degrabă decât un chip caricat este preferabil a se ciopli statui desăvârşite când materiei aflată la îndemână i se pune o limită a cantităţii. În această ordine de idei, realitatea dramei ni se evidenţiază uneori. De fapt, prea multe energii şi prea multe talente s-au pierdut astfel într-o cultură cu evoluţie dramatică precum a noastră, împinsă prea adeseori a face nu creaţie, ci facţiune. Pierdută ori amânată, vocaţia îndrumată „creol" şi, de fapt, în acest mod tulbure a dat un impresionant procent de reconsiderări ulterioare ale propriei poziţii, ce sunt risipă pură şi simplă căci o cultură trăieşte şi se exprimă prin monumente, nu prin palinodii. De vreme ce istoria îşi exprimă dimensiunea culturală prin individualităţi irepetabile, rezultă că este esenţial a se cere de la fiecare să dea ceea ce îi este propriu, lăsând urmaşilor valoare nu schiţă, operă, de fapt, ce contribuie, în felul ei, la construcţia Templului imaginar. Căci există, oricât ne-am feri de cuvinte mari, un soroc al creaţiei, un timp interior al scriitorului ce nu se va mai repeta niciodată cu aceleaşi caracteristici şi cu aceleaşi idealuri diferenţiate de la sine. Ceea ce nu se face acum se amână şi va înmulţi fondul ipotezelor fără chip care, în materia fierbinte ce îşi caută trup, creează presiuni ce dezechilibrează evoluţia şi o nelinişteşte. Fiindcă totul s-ar traduce în intervale lungi rezultă că odată - dacă n-a fost azi - se va putea împlini, însă de altul şi altcândva şi cu siguranţă altfel, ceea ce trebuia făcut deja, încă de-acum. Căci între adâncirea vocaţiei ce ne defineşte şi amânarea ei în contingentul fără semnificaţii mai înalte stă judecata timpului, ce nu iartă. Viaţa noastră supusă vremurilor se exprimă în episoade ce trebuie ele însele transformate în destin, căci dincolo de noi există o regulă a epilogului, din perspectiva căreia se contemplă istoria consumată ce nu se mai clinteşte şi nici nu se „rescrie". Hotărâtoare rămân deci valorificarea vocaţiei şi a timpului propice: Opera există ca finitudine ori se înşiră, eşuată, pe un veşnic şantier populat de fantome ce nu şi-au căpătat corp şi chip. Fiindcă, la drept vorbind, nimic nu ar fi putut scuza eşuarea Geticii şi a Spaţiului mioritic într-un proiect abandonat înaintea amăgirilor unei lumi de confuzii. Aceasta - în planul culturii naţionale, care, desfăşurându-se în timp, îşi îngăduie reporturi, reluări şi regenerări, când contextul o favorizează. Dar pentru scriitorul care, ca fiinţă părelnică a cărei individualitate nu se mai repetă odată ce s-a destrămat prin dispariţie, totul rămâne definitiv. Aceasta este, de fapt, responsabilitatea faţă de irepetabil. Suntem, ca scriitori, personajele unui veşnic Divan cantemiresc, în care impunerea unei etici absolute a creaţiei este adeseori consecinţa unor stăruinţe eroice şi a unei atitudini lucide înaintea relativului primejduitor de valori.

Iată de ce noi, ca români, ce ilustrăm o istorie de convulsiuni biruite, avem mai mult decât alţii sentimentul datoriei faţă de o cultură ce îşi recucereşte memoria după episoade de predominanţă a spiritului creol, ajungând astfel să ne impunem într-o lume unde este loc, alături de alte universalii, şi pentru omul român.

Prezenta încercare de portret imaginar nu este un studiu de caz căci depăşeşte prin năzuinţă marginile obiectului. De fapt, aici s-ar fi putut afla, ca într-un închipuit insectar, tombatera vorbitoare de greacă a vremurilor fanariote ori tânărul bonjurist ce grăia pe franţuzeşte şi învăţa, la Paris, „cravatei cum i se leagă nodul”, ipostaze de epoci revolute ce se reproduc încă şi azi, aşa cum de altminteri se arătaseră, sub alte înfăţişări, înainte chiar de „graeculii” Fanarului şi de Franţuzitele lui Costache Facca. Aşadar, persistenţa acestui prototip de hibrid este, la noi, încă vie şi tulbură sufletul nostru însetat de certitudini şi doritor de căi limpezi spre a se aşterne, după puteri, în cuvintele ce i s-au hărăzit. Stăruinţa lui arată motivaţii adânci, ce depăşesc atitudinile scriitoriceşti. Dimitrie Cantemir fugar în Rusia, la Dimitrovka, Dosoftei pribeag în Polonia, la Zolkiew - acestea nu-s imagini de viaţă literară, ci reacţii politice nicidecum izolate. Rezultă că tipologia ce se descrie aici nu aparţine cu precădere creaţiei deşi prin aceasta se exprimă adeseori în chip tacit. Căci dincolo de aceste opţiuni ce s-ar putea atribui unei iluzii de intelectual fără penetraţie în fenomene, sunt Mihnea Turcitul, Iordache Olim-biotul, generalul Basta, suflete tulburi iar nu „suflete tari”, dintre acelea care, existând în istoria românilor, n-au izbutit a face istorie durabilă, mergând împotriva sensului ei inerent. Totuşi, ei aparţin acestei istorii, indiferent de punctul de vedere ce se adoptă, prezenţa obiectivă a răului reclamând nu doar disocieri, ci şi o descriere a lui, în ideea unei izbăviri prin exorcism.

Dar fost-a, şi este încă, spiritul creol o anexă a răului şi o exemplificare a lui? Un fel de Iliaş Rareş, musulmanul, între autohtoni, supunându-se el unui alt Sultan şi, astfel, izolându-se de români printre altfel de osmanlâi?! Cine poate să ştie... Vremurile, de fapt, îl îndrumă pe fiecare şi îi pecetluiesc opera, ce ne apare, când se întrevede „creolul”, ca fiind inexplicabil de îndepărtată de proiectul ei interior şi de virtualitatea ce s-ar fi putut traduce în mod strălucit în concret şi nu s-a tradus. El rămâne a exemplifica drama vocaţiei amânate fără termen şi a talentului risipit fără rost ori depus în forme prea de tot mărunte faţă de anvergura operei ce ar fi putut să fie şi n-a fost.

1988, revăzut 2004

4. VOEVODUL CRIPTIC

Trei tipuri de conducători la români

În materie de formulă de stăpânire la români, impresia curentă este de prea puţină diversitate căci noi, fiind astăzi „republică” şi ieri - regat, ar rezulta abia

două alcătuiri ce sunt, deopotrivă, necompatibile. Şi, cu toate acestea, un tablou de simple denumiri ne înfăţişează o altă realitate, ce impune prin aspect, cuprindere şi sugestie de complex. Voievod sau „vodă”, principe, rege, domnitor, consul şi preşedinte, cneaz, despot, duce, „hospodar” sunt numai câteva dintre cuvintele ce arată „sediul puterii” şi identifică pe Căpetenie; nu aflăm, doar în aparenţă, Împăratul ori Bazileul. Însă acestea nu traduc, şi nu exprimă, de fapt, tiparele ci doar formularea lor în contingent; lipsesc mecanismele originare, ce sălăşuiesc prin întindere în timp şi mai adânc decât „universul cuvintelor”, preschimbându-se abia în superficii.

Aşadar, ce prototipuri de conducător cunoaşte istoria românească? O examinare oricât de sumară arată nu mai mult de *trei tipologii constituite*. Întâi de toate, este de observat că deşi astăzi sunt Republică, românii nu ajung a avea o tradiţie republicană, precum Occidentul, ceea ce surprinde şi, în definitiv, nici nu place defel celor ce extrag de aici „deficienţă” şi „înapoiere”. De fapt, ideea de „republică”, chiar dacă ispiteşte, nu se instituie, căci pare mai degrabă necompatibilă aici şi chiar se denaturează prin adaptare la realităţile locului. Când, totuşi, apare ca o „formă fără fond” ea rămâne, la români, în ipostaza caragialescă a *republicii de la Ploieşti*. Nici ideea unei republici româneşti în a doua jumătate a veacului XX nu-i de susţinut (şi nu are „puritate”) căci desfăşurările „de după Regat” nu încurajează funcţionarea întocmirilor republicane, deşi, sub aspect superficial, aceasta părea a fi formula de guvernământ. Şi totuşi, stăpânitorii postbelici ai României ilustrează alte realităţi decât aceasta. Gh. Gheorghiu-Dej, Ion Gheorghe Maurer, Chivu Stoica sunt un triumvirat neo-fanariot, adus aici de un alt împărat decât Sultanul şi consacrat prin ritualuri imperiale. Abia mai apoi, Gheorghiu-Dej se va „indigeniza” năzuind să conducă un fel de „voievodat” iar urmaşul său „tracic” (ales dintre „tinerii de familie”) se va manifesta în chip de „crăişor” înainte de etapa post-bizantină, ce îi defineşte finalul.

1. Principele delegat. Orişicum ar fi, prototipurile, deci, sunt puţine, se contaminează, dar se deosebesc prin gradul de legitimitate. Cel dintâi decurge dintr-un fel de „efect al dramei biblice” căci, aflaţi, aici, după formula lui Viorel Roman-im *Spannungsfeld der Grossmachte* (în sfera de interese a Marilor Puteri), românii evoluează şi se agregă, aparent, doar atât cât li se îngăduie. De obicei, Imperiul tutelar decide forma de guvernământ, titulatura conducătorului şi identitatea lui, autohtonii ascultă părând incapabili a se guverna. Consul în vremea Imperiului Roman, acest *conducător-delegat*, trimis de Împărăţie ar fi trebuit să fie, în ciclul otoman al românilor, un paşă, dar nu a fost, căci în Europa răsăriteană românii rămaseră independenţi prin capitulaţii şi exemplificară mai degrabă tradiţia bizantină ocultă decât defetismul agrar. Rezistenţa înaintea principelui-delegat va fi, în fond, evidentă şi explicabilă şi

de-aceea Imperiul găseşte alte căi (spre a impune, totuşi) ce iau adeseori înfăţişarea originală a unui compromis şi, uneori, chiar a unui târg pragmatic. În locul paşalâcului, Principatele vor deveni o provincie fanariotă având „suveranitate limitată” (căci Yalta nu-i fenomen recent ci doar episod dintr-un şir rapsodic de Yaltă eternă). Principii Fanarului, caimacamii, prinţul Kiseleff, apoi dinastia străină, în fine *neo-fanarioţii roşii* - iată o înşiruire ce lasă să se întrezărească, în spatele formulărilor ce diferă istoriceşte, aceeaşi *tipologie consulară*, a conducătorului-delegat, trimis de Împărăţie spre a îndruma pe aborigenii despre care acesta nu cunoaşte decât puţine, şi, mai cu seamă, fabula negativă: oamenii locului ar fi „primitivi” şi „sălbatici”, lipsiţi de instituţii „evoluate”, „recenţi” etc. Obiectivul lui ar fi, prin urmare, a *civiliza* şi îndrepta, aducându-i pe „înapoiaţi” la unitatea de măsură valabilă cu o expresie generică nu fără temei, *Urbi et Orbi*, căci principele-delegat face, de obicei, misiune.

O precizare ni se impune, cu toate acestea, spre a nu se înţelege că acest fel de „stăpân” ar fi întotdeauna un străin de popor şi că în fruntea omului „necioplit” din Carpaţi ar fi fost convocaţi prea adesea doar veneticii. Unii, însă, sunt localnici şi se recrutează dintre „oamenii locului”. Dar când delegaţia de plenipotenţă o primeşte un autohton, acesta va fi recrutat dintr-o *categorie creolă*, ce admiră civilizaţia Împărăţiei şi ţinuta ei „înaintată” şi îi dispreţuieşte pe „barbarii” ce l-au făcut posibil. Aceasta nu-i doar o atitudine oarecare ci o conformaţie tulbure şi dramatică iar drama spiritului creol este, fără nici o îndoială, aceea că s-a născut printre autohtoni şi nu între-imperiali. Procedeele, până la urmă, nu-s recente căci şi *regii catolici* ai Spaniei întrebuinţau, spre a desăvârşi cucerirea „Noii Spanii” pe „indienii” fascinaţi de sclipirea mărgelelor de sticlă şi de apele oglinzilor aduse de conquistadori.

Acestea sunt însă excepţii, căci procentul de principi-delegaţi veniţi „din toată lumea” rămâne impunător; apar, astfel, câteodată şi naţionalităţi cu funcţiune de tampon şi cu o concepţie „internaţio-nalistă” ce decurge din obiceiuri, tradiţie şi formaţie culturală. Oricine ar fi, ei slujesc, de bună seamă, ideea imperială ce se organizează în jurul noţiunii de *integrare şi* este izbitor *că* imperiile financiare moderne nu au o altfel de ideologie şi alte mecanisme.

În această materie, va fi de la sine înţeles că principele-dele-gat să încurajeze formarea unei clase conducătoare xenocratice, având aspect parazitar şi, în fapt, acest proces se întâlneşte adeseori şi la noi şi nu se stinge din „lucrare” astăzi şi, poate, şi mâine. Astfel încât, în termen economic, lumea autohtonă se transformă într-o imensă plantaţie ce este administrată de un vechil, poporul incult şi primitiv nefiind decât o adunătură de negri capabilă doar a produce şi a se reproduce. Principele-delegat pare că primeşte ţara în arendă de la stăpânitorul „moşiei”, adică de la Împăratul.

De bună seamă că nici un sistem protecţionist nu-i posibil în aceste condiţiuni, ideea însăşi de „suveranitate” fiind de neimaginat. Protecţionismul

economic apare abia ca o reacție îndreptățită, însă târzie, la jaful organizat de „străinul parazitar” fiind în afară de îndoială că oricât de păzită de legiuni, ieniceri şi armate de ocupație, puterea super-pusă sfârşeşte prin a fi primejduită de *reacția națională*. Aceasta devine posibilă prin continuitate organică de structuri autohtone dar întâlneşte, în unele cazuri, încuviințarea conducăto-rului-delegat ce poate fi un consul eretic ori un „fanariot” îndrumat de principiile umanitare nutrite de iluminism ori câteodată chiar un autohton în criză politică de legitimitate. *Puterea creolă* se naturalizează, astfel şi doar arareori, în urmarea unei asimilări lente (ce ar merita studiată în amănunt) provocată de formula de viață istorică locală care o „indigenizează” câteodată şi o „naturalizează”. Prințul străin, Carol Îngăduitorul, Grigorie al IV-lea Ghica ori Gheorghiu-Dej ilustrează această defecțiune a Imperiului parazitar. Şi, în fond, nu-i fără sens a se observa că, din moment ce tipologia principelui-de-legat reprezintă *partea romană* din noi, autohtonizarea acestuia arată clipa transformării *colonistului romanic* în *român*.

2. Crăişorul. „Indigenizarea” - căci oricât am înfățişa-o altfel această asimilare de parte străină tot biruința fondului local rămâne, în cele din urmă - nu reclamă, totuşi, şi un proces mai agresiv de „recucerire” căci, oricât ar fi de „îngăduitor” sau „iluminat”, consulul eretic nu conduce Reconquista şi nu „declară independența” statului de periferie ca să afirme legitimitatea localnicului ocupat. El doar tolerează, îngăduie şi se manifestă cu înțelegere şi lărgime de vederi, oprindu-se de la gesturi neînțelepte precum represiunea armată şi încarcerarea ideologilor purtători de gând rebel şi chiar şi a căpeteniilor manifeste, dacă există.

Adeseori chiar, se observă o coexistența neobişnuită de lumi diverse şi paralele, unde „oficialitatea” este contemporană cu rân-duiala uzurpată şi nu se privesc neîngăduitor, ci doar se ignoră, înaintând neconjugat. Întâia categorie, constituită nu doar din viitură ci şi din creol, cuprinde pe consul şi „curtea” alcătuită din acoliți şi clienți, furnizori cu origini diferite ca şi propagandişti confesionali şi culturali de convingere şi acțiune integraționistă, ce difuzează şi susțin doctrinele Imperiului, „laic” ori „sacru”. A doua lume, „anterioară”, „veche” şi nutrind sentimentul legitimității față de străinul impus, calic şi opresor dar cu doar o trecere meteorică prin istoria locului, se ilustrează prin personalitate diversă din perspectiva extracției sociale, înglobând din toate câte ceva, ce se alege, „de la vlădică până la opincă”.

Acest din urmă strat impresionează prin originalitate deşi îl întrevedem nu doar aici ci şi în alte timpuri şi geografii, ce sunt, prin analogie de direcție şi etapă a dezvoltării, comparabile cu realitatea exprimată carpatin. Şi compoziția în sine este heteroclită, are lărgime şi se modifică procentual, arătând mărime fluctuantă în epoci ce diferă. Dinastii locale înlăturate ori membri de familie aristocrată, scăpătate ori retrase în istoria paralelă, visând la „domnia

pământeană”, conducători religioşi de formație diferită şi poate chiar necompatibili, „viteji”, „cnezi”, „juzi” şi „jupâni” locali ori regionali, „bătrâni de sat” mare ori mai mărunt, „cronicari” cu pana şi cu vorba, „meşteri” ce se exprimă cu dalta, pensula ori arcuşul, - o întreagă societate ce vorbeşte în felul ei, neauzit de clasa superpusă şi care îşi explică propria viață istorică într-o continuitate de structuri organice impunătoare. Chiar şi instituțiile ajung să funcționeze în paralel, deşi confruntarea în acest câmp este constantă şi generează tensiune. Totuşi, paralelismul perfect este doar teoretic. Fiindcă societatea trebuie să funcționeze, întâlnirea celor două lumi se produce în moduri diferite şi cu o pondere ce depinde îndeobşte de context, directivă şi moment. De la regularizarea urbană şi „Regulamentele” lui Kiseleff şi până la potoapele de biruri cu caracter arbitrar şi, uneori chiar, ucigător, clasa parazitară intervine când poate dacă supuşii sunt dezorientați, slăbiți ideologeşte iar Tradiția - dezorganizată. Dar, deopotrivă, răspunsul autohton nu-i întotdeauna răbdător, recesiv şi nu construieşte exclusiv „în lumea lui” ci se opune, hotărând, din păcate rar, să adopte atitudine ofensivă. De fapt, pasivitatea şi absența proiectului împiedică finalizarea sau doar o amână.

Dar cu cât se înaintează şi cresc presiunile, apare sedițiunea, răspunsul de reacție, tendința de Recucerire. Este clipa misterioasă când, fără a se şti de unde vine, apare Crăişorul. El poate fi os domnesc ascuns şi retras, ca să se păzească acuratețea dinastică atunci când - asemeni masacrului biblic al lui Irod - urmaşii ce pot pretinde sunt recenzați, urmăriți şi ucişi. Astfel îl vom afla pe Petru Rareş, „regele-pescar”, fiul lui Ştefan cel Mare, acesta de pe urmă el însuşi pretendent ascuns, sculat împreună cu țara ca un fel de prinț popular, un „crăişor”, şi „ridicat” de mulțime pe Câmpia de la Direptate. Dar, deopotrivă, „crăişorul” poate fi - şi este, adeseori - un personaj ce îşi obține o legitimitate mistică, pe canale ne-explicate şi s-ar numi Horea, cântărețul orfic din fluier Tudor Vladimi-rescu, căpetenie de panduri, Bălcescu şi Cuza, Eminescu şi Iorga, Ion Antonescu, dar, întâi şi-întâi, cel ce denumeşte titlul, adică Avram Iancu. El nu-i, cum i s-a spus, doar un „prince-paysan” adică un nobil scăpătat, un aristocrat de familie „ruralizată” ori un extract cu merit înalt născut din popor ci, adeseori, un cărturar cu prestigiu şi, nu o dată, un Păstor de mulțimi. Un Grigorie Roşca, Iacov Putneanul, Gherasim Clipa ori Andrei Şaguna sau Ilarion al Argeşului, marii învățători, sanctificați, ce se ilustrează prototipistic prin Nicodim de la Tismana şi Daniil Sihastrul dar pot fi, de asemeni, Vasile de la Moldovița ori Calinic de la Cernica, se cuprind în această categorie, alături de profeții martirizați, Sofronie de la Cioara şi Visarion Sarai. Imaginea este, prin număr şi caracter mesianic, de dramă aproape biblică, de-a dreptul impresionantă dar neobişnuit este că, îndeobşte, Crăişorul nu ajunge să domnească şi este sacrificat iar dacă domneşte totuşi (cazul Ştefan cel Mare este arhetipal) atunci se ridică din planul popular şi se mitizează, ilustrând Voievodul.

3. Voievodul. Biblicul de Exod şi mesianismul „regelui ocult” nu dezvoltă, în mod neobişnuit, nici „excepționalism etnic” şi, ca atare, nici ideea de popor ales, ceea ce uneori se mai invocă, totuşi, dar fără dreptate. Căci esențială aci nu este doctrina religioasă, ce nu s-a putut constitui, în ultimă analiză, ci ideea de noblețe genealogică, succesiunea Marelui Imperiu. Chiar dacă nu se observă decât rar şi nu se comentează din spirit pasiv şi neîncredere cultivată în mod voit, aceasta există şi „lucrează” în forme ce aparțin mai degrabă subconştientului colectiv şi constituie, poate, chiar şi un element de secret istoric. Şi aici trebuie făcută o disociație căci, dacă, în adâncuri ce aproape nu se pătrund, Crăişorul reprezintă partea getică a Tradiției, Voievodul este urma legitimă a Romei sau, mai bine zis, a Bizanțului, Împăratul uzurpat. Prea puțin se observă ideologia împărătească a lui Ioniță Caloian care, la 1204, îi comunica Papei Inocențiu al III-lea despre dreptul său la succesiunea imperială şi admitea până şi înțelegeri confesionale dacă, în contradicție cu uzurpatorul de la Bizanț, va fi încoronat şi va primi, precum Charle-magne altădată, coroana imperială din chiar mâinile „vicarului lui Hristos”. Abia când Bizanțul se prăbuşi, voievodul carpatin începu a se comporta cu legitimitate de bazileu şi nu altfel se explică, de fapt, conduita de exponent şi de protector, ce adoptă. O întrevăzusem la Alexandru cel Bun şi Mircea cel Mare, în forme de rebeliune dunăreană şi de pretenție de succesor dar odată cu Ştefan cel Mare, Athleta Christi, atitudinea se constituie definitiv şi devine programatică. Şirul de „bazilei” cuprinde, astfel, pe Neagoe Basarab şi pe Vasile Lupu, organizator de sinod ortodox, pe Matei Basarab şi Petru Şchiopul, mari donatori şi protectori. Rea prin consecințe, însăşi „închinarea” de mânăstiri la Locurile Sfinte exemplifică această idee şi arată o purtare de grijă de Cezar ce ajută pe Patriarh. Când, pe la 1700, se trezi şi la Constantin Brâncoveanu acest gând, impresia că Împăratul se strămutase din Constantinopol undeva în Carpați părea o certitudine şi nu se mai discuta. Dar, în mod straniu, odată cu brâncovenismul, prea repede şi tragic culcat la pământ, „Voievodul” se retrage din istorie şi însăşi ideea de a ridica privirea spre a se afirma fapte şi tradiție începe a fi ocolită cu prudență nefirească şi cu şovăire, tocmai când noi aveam nevoie de afirmare şi de construcția stăruitoare. Drama națională începu a se evidenția. Rând pe rând căzură Moscopole, Bucovina şi Basarabia iar brâncovenis-mul, deşi nu se uitase, se elimină dintre principiile active iar dacă va fi fost posibil un alt voievod, el ar fi sfârşit, ca şi ultimul Cezar carpatin, martirizat şi cu mormântul aproximativ.

1988, revăzut 2003

5. REVOLTA „FONDULUI NECONSUMAT”

„Noi am făcut caz de latinitatea noastră indiscutabilă - îşi încheia, în 1941, G. Călinescu Istoria literaturii române de la origini până în prezent - dând impresia că suntem tineri şi neglijând substanța medulară. Noi, însă, suntem

Romani şi ca francezii Galo-Romani, popor străvechi, adică, cu notele lui etnice neschimbătoare esențial, primind limba şi cultura latină. În fond, suntem geți şi e mai bine a spune că, în felul nostru, am primit şi noi succesiunea spiritului roman, pe care trebuie să-l continuăm de la longitudine reală, fără mimetisme anacronice. Spiritului galic şi brit trebuie să-i corespundă aici, prin sporire, spiritul getic. Căci, să nu uităm că, pe Columna lui Traian, noi, Dacii, suntem în lanțuri". Aceste vorbe sunt adevărate şi configurează un mod de a fi în lume pe care G. Călinescu îl exprimase la altitudinea lui de lamură necontestabilă, exemplificat, mai apoi, de o directivă interioară ce devine, astfel, tradiție călinescia-nă. De aci, de fapt, trebuie să se înceapă orice vizionare a fenomenului literar, definit acesta în felul unui model de continuitate cu obârşii străvechi iar nu ca întocmire recentă şi fără soliditate. Căci, la drept vorbind, „Spiritul getic" pretinde valorificarea tuturor straturilor fundamentale rezultând, astfel că o critică literară fără dimensiune istorică nu va însemna decât un exercițiu steril şi fără orizont. Noi avem, spre a înainta, acest exemplu ireductibil care este şi va rămâne doctrina călinesciană şi putem zice, că, în esența lor, opera propriu-zisă dar şi literatura românească vor fi, de aci încolo, călinesciene ori nu vor fi nimic. Îi stă drept reazem o tradiție de valori şi concluzii certe căci originea acestei tipologii e, cu toate acestea, mai veche şi dezvăluie o direcție legitimă care, scoborând prin Nicolae Iorga şi Blaga şi Pârvan, către Haşdeu, Eminescu şi Maiorescu, şi mai în adânc, la Kogălniceanu, Alecu Russu şi Cantemir, ajunge la istoriografii polemişti de felul lui Miron Costin şi mai în jos, către cețurile de taină, unde doar întrevedem, deşi se presimt, spiritualiceşte, cu putere, pe Nicodim de Tismana şi Anonimul Popular. Aceasta este, de fapt, o viziune enciclopedică a doctrinei literare, alăturând istoriografie, istorie a culturii şi istorie literară, o alcătuire neobişnuită dar definitorie aici căci, spre a ne înțelege mai bine, noi avem nevoie de a da seama, întâi de toate, cine suntem, de fapt şi abia mai apoi ce se creează în datele noastre inerente.

Întâiul şi cel mai profund sentiment ce trebuie a se configura va fi, deci, acela al străvechimii, arătând conservări nu doar antropologice şi o continuitate, din toate punctele de vedere, impunătoare ci şi puteri de a re-genera periodic o civilizație alcătuită demult şi transmisă fără preschimbări esențiale din veacuri aproape fără vârstă şi până la noi. Această formulă de străvechime ce continuă în cadrele ei geografice tradiționale şi a cărei iradiație este, pentru aceste părți ale lumii, hotărâtoare, pare, însă, a fi, deopotrivă, o formulă de civilizație europeană, aflată, ca şi altele ce contribuiră în felul lor la procese de cristalizare diverse şi înrudite, într-o contem-poranitate impresionantă cu obârşiile Europei. Această Europă a originilor cuprinde, prin geto-daci, şi pe români, având în compoziția ei pe elini şi pe latini, pe celți, pe germanici şi pe iberi, popoare vechi adică, a căror aşezare pe teritorii de-acum tradiționale s-a făcut de timpuriu şi nu s-a tulburat

mai apoi, oricâte modificări vremelnice ar fi fost posibile şi ce amestecuri s-ar fi produs.

Astfel de fenomene nu sunt miraculoase. Ele se explică prin stăruința unor societăți orânduite organic unde continuitatea arată, de cele mai multe ori, formule de viață umană durabile atât prin tradiție cât şi prin însuşirea căpătată prin exercițiu perpetuu, apte de a crea în planuri universale şi înălțându-se de la relativul pitoresc şi particular. În privința românilor, această europenitate specifică însemnează, mai înainte de toate, pecetea unui spațiu ce nu-i luat în posesiune ci moştenit, căci pentru un popor de sedentari geografia hotărăşte de la o vreme încolo formula fundamentală fără a mai fi nevoie a veni, apoi, cu preschimbări. Aceasta e, fără nici o îndoială, urmarea unei societăți antropologice complete, alcătuită din agricultori şi din păstori, din pescari şi din vânători, îmbrăcând teritoriile cu lărgime şi cu diversitatea lor de compoziție, dar orându-indu-se în măsuri fundamental „țărăneşti" care acestea asigură, mai degrabă, coagulări timpurii sociale şi, mai la urmă, stăruința pe dedesubtul evenimentelor tulburi şi impropice. Aici nu oraşul ci satul defineşte termenul propriu şi păstrează, la distanță de amestecuri disproporționate, civilizația odată orânduită din epoci antice.

Ceea ce se întrevede, în tot ce se examinează, este o Europă țărănească de ținută clasică şi, deci, disciplinată după legi severe ce păstrează, în esența ei, o monumentalitate ce aparține comunităților întemeiate pe obşte şi, prin aceasta, un grad înalt de universal căci aceste orânduieli conservă, în planul rusticității, formulare de cetate elină. Astfel încât putem zice că a fi „țăran" nu este „a fi primitiv", ci a fi civilizat în raport armonic cu geografia sedentarității fiindcă, de obicei, culturile țărăneşti nu presupun puteri scăzute de creație ci doar ordonări specifice, cu precădere orale. Simțământul comunității, sensul solidar şi spiritul de agregare cu reguli aproape de drept divin decurg de aici, fiind lămurită încheierea că lumea țărănescă dezvoltă în etnografic un prototip de europenitate ce nu cunoaşte individualismul şi valorile xenocratice. Mitologia ei este aceea a comuniunii între specimene ce aparțin unei specii dar, deopotrivă, şi între speciile viului ce se consideră a fi consubstanțiale şi doar forme ce diferă fiindcă aşa voit-a Cel ce le-a făcut.

Astfel se orânduiră la români formele fundamentale de viață care sunt „țările", adică unități de românitate specifică unde diferențele fiind secundare, esențiale rămân unitatea substanțială, tradiția comună, limba, obârşia antropologică ireductibilă. Această Țară, a cărei evoluție s-a zidit pe fundațiile unor „țări" (pe care le putem denumi, după Nicolae Iorga, „Romaniile populare") originar şi substanțial româneşti - şi doar focalizate aici la deal şi aici la munte, aici pe văi şi aici pe malurile danubiene - ajunge a se configura, căpătând doar vizibilitate, în Evul Mediu atunci când primejdiile ce veneau de dincolo de zări se dovediră sistematice şi stăruitoare şi, deci, altfel de neocolit. Însă aceste coagulări

unde pulsa aceeaşi inimă etnică şi aceeaşi tradiție, nu însemnară despărțăminte nici măcar trecătoare şi adevărul istoric arată că îngemănarea lor era, din unghiul tainic, fapt de tradiție şi cu vechime. Este peste tot o romanitate carpatică ostilă împărățiilor, trăind pe structuri autohtone, getice, şi având sentimentul păcii şi semeția unei vieți istorice „bătrâne" şi europene, precum „la început". Când Bizanțul se prăbuşi, voievozii de la Dunăre şi din Carpați înțeleseră că tradiția romanității s-a transmis până la ei, luând înfățişarea Caesarului ocult, a protectorului tainic din vremea de dincolo de istorie.

Însă, istoria nu fuse îngăduitoare nici cu aceşti carpatini vorbind un idiom romanic dar cu sufletul rămas pur şi adorator al cerului getic, limpezit, astfel încât aici răspunsul lor trebuise a îmbrăca forme nu o dată dramatice şi căzu, mai întotdeauna, sub regimul necesității. Căci, îndeobşte, popoarele sedentare şi cuminți sunt obligate a-şi re-cuceri memoria căci istoriografia scrisă, fiind creația celor ce vin de departe şi se aşezară peste aceste populații stabile, ea nu-i „ştiință" ci doar o formă de justificare de năvăliri. Această „reconquista" se înfăptuieşte, şi este de trebuință a se întări periodic, şi la români.

Dar aici, în Carpați, şi la Dunăre (acel fluviu care la geți nu era riveran) istoriografia se armonizează nu o dată cu poezia, poezia fiind cu probabilitate cea mai impunătoare materie a filosofiei daco-geților ce se transmitea mai cu precădere oral şi se sustrăgea, astfel, materialității ce constrânge şi piere. În această ordine, tradiția este impunătoare. Agatârşii îşi cântau legile, terapeutica lui Zalmoxis consta în cântări îmblânzitoare de suflet şi până şi când se duceau în solie dacii îşi însoțeau pasul de melodii scoase din citheră. Până târziu, către evuri moderne, aceste tradiții cântate se păstrară şi când se începură a se însemna faptele vremurilor defuncte subînțelegem că întâii istoriografi fuseră poeții. Astfel încât se dovedi, la o vreme, că aceste anale şi aceste letopisețe transmise oral şi cântate au puterea de a coagula mai pregnant o spiritualitate în a cărei definiție nu se poate face abstracție de folklor. Istoricul se înfățişează, astfel, drept rapsod.

Opera fundamentală porneşte, deci, la români din acest strat ce îl înfățişează pe scriitor drept un stăpânitor al cuvintelor însă, deopotrivă cu acesta, un interpret al timpului colectiv. Literatura devine, astfel, o năzuință către întreg şi comunică o integrală de viață istorică în acelaşi timp vizibilă dar şi tainică.

Şi, de-aceea, a introduce unități de evoluție în acest prelung şi spectaculos proces de exprimare a unui popor prin cuvânt - ce se configurează abia după trecerea de vremi, când totul se aşează şi privirea e senină - este, de fapt, a găsi măsurile ce îl definesc şi care, oricât ar fi fost înaintările de capricioase în aparență, să-lăşuiesc în chip obiectiv în istoria lui.

Scriu aceste propoziții şi simt că e momentul de a spune ceea ce sună ca o confesiune definitivă: „Sunt, dar, pentru fenomenele cu organicitate, specifice în

marginile unei culturi ajunsă la formula ei stăruitoare, pentru continuitatea unei literaturi a cărei oră interioară a sunat întotdeauna într-o gamă deopotrivă carpatică şi europeană, definind Europa originilor”.

1986

6. O IPOTEZĂ DE AUTOHTONISM LITERAR

„Original” prin „originar”

Cine examinează literatura română contemporană urmând modele canonice de manual nu poate ignora izbitoare nepotriviri şi un gen de „excepționalism” aparent ce îi aparține şi îi creează individualitatea. Însă o recapitulare de cadru antropologic explică această realitate geografică şi spirituală. Există, aici, de fapt, un secret de întocmire, o taină de alăturări în procente inseparabile şi, la drept vorbind, formula ireductibilă. Aceasta este, întâi de toate, contribuția unei populații sedentare şi stabile, având o compoziție ce se constată pretutindeni a fi unitară căci se întemeiază pe un fond de rădăcini străvechi, poate chiar arhaice şi, de fapt, atât de vechi încât însăşi materia ei ireductibilă se defineşte mult înainte de istoria documentată. Abia mai încoace aceasta începu a se întrevedea. Căci, în procesul de etnogeneză, întâia componentă este, cu adevărat, stratul autohtonilor geto-daci, a căror spiritualitate trebuie să fi fost orală şi muzicală, hieratică şi lipsită de iconografie, ca şi creştinismul din cele dintâi secole. Dar, peste aceasta veni de se aşeză, la o vreme, ocupantul roman, cu simțul lui de organizare dar şi cu adaosuri de limbă ce folosea tradiție de literatură scrisă ce nu-i, pro-priu-zis, decât o acculturație de împărăție care, punând în amestec materiale inițial heterogene, nu apucă decât rar să se combine în proporție nimerită. Dar creştinismul ce întăreşte, în cele din urmă, europenitatea şi îi dă corespunderile de rețea ce nu se vede cu ochiul liber? El vine pe canal romanic, căci se propagă din Imperiu către Provincii, întâi în felul unei răscoale a periferiilor, adaptân-du-se mai apoi, acolo unde află teren fertil. În această materie, substanța nouă trezeşte, în mod paradoxal, substanța anterioară şi o legitimează căci Zalmoxis apărea, fără a se putea face o contestație întemeiată, drept un precursor ce devine compatibil şi inteligibil în Epoca Evangheliilor. Cu aceste două părți, ce se îngăduie reciproc şi creează efect în ordinea sintezei, suntem, de fapt, la originile Europei, unde „cetățeni” şi „barbari” se întâlniră aducând tipuri de energetism ce diferă în felul de manifestare dar şi, deopotrivă, formulă estetică neînrudită, ce a trebuit, totuşi, să se re-aşeze în altfel de alcătuiri ce vor rezulta. Această conjugare nu poate fi moment întâmplător căci nu-i posibilă numai în Carpați şi la Dunăre şi, în ultimă analiză, scenariul istoric se înfățişează cu o anumită generalitate şi se constată pretutindeni acolo unde schema de aici se repetă şi dă efect asemănător. Astfel încât, cu greu s-ar putea pricepe evoluția ulterioară în absența acestei fuziuni inalterabile, ce împiedică, în epocile ce urmară, să i se alăture alte straturi fundamentale şi să se denatureze

ceea ce era constituit. Când veniră aci goții, gepizii şi avarii şi mai apoi cumanii şi pecenegii, suprafețele se tulburară dar nu prea mult şi nu lungă vreme. Abia slavitatea aduse, poate, un „ceva" indefinit şi să fi pus o culoare sufletească, de mic pigment, în ceea ce trebuie socotit întreg format. Şi totuşi, baza rămâne acel, aparent, spirit de romanitate orientală, cu o materie inițială, dar ireductibilă, geto-dacă, fiind în afară de orice îndoială că, spre deosebire de Europa Evului Mediu timpuriu unde migratorii contribuie, adeseori, decisiv, aici substanța de fundație se păstrează fără a se tulbura esențial şi nici măcar nu se clatină ci doar „înghite" şi adaptează.

Căci, la drept vorbind, fatalitatea poziției geografice ce obligă istoria să se desfăşoare în mod mai degrabă convulsiv decât echilibrat, îi conferă rânduială proprie, constând în alternanță de momente de calm istoric şi de catastrofe primite cu o rezistență demnă şi depăşite, în cele din urmă, fiindcă materia de fond nici măcar nu se clatină. Iată de ce, putem zice că Românii, ca şi alți autohtoni cu ciclu istoric lung, năzuiră, neîntrerupt, la o înaintare culturală continuă, deşi desfăşurarea de evenimente îi obligase a înnoda periodic firele aparent rupte, după crize adesea dramatice provocate de invazii, războaie şi extinderi ce veniră de aiurea şi fără a se anticipa. Aceste eforturi ce se fac spre a se corecta un ciclu de fracturi printr-un ciclu de identități regăsite configurează întreaga literatură română ce se află, însă, acum, întâia oară de la începuturile ei, în fața unui proiect de evoluție cu directivă interioară.

Principiile ortogenezei

Dar ce ar putea însemna un astfel de proiect şi, de fapt, această dorință de a se ordona înaintarea şi a se obține ortogeneza ce ascultă, îndeobşte, de un principiu intern, care, de fapt, se aseamănă cu un tipar? Aceasta ar fi, mai întâi, o voință de a se exprima identitatea antropologică, adică idealitatea internă a literaturii naționale. Această entelehie îşi ia drept punct de reazem totalitatea straturilor constitutive, începând cu „arhaicul" şi „istoricul", presimțite deşi încă neînțelese în ceea ce au ele necorporal, inefabil şi imanent. Este o revoltă a fondului neconsumat.

În 1941, G. Călinescu, cel mai important istoric al literaturii autohtone, îşi încheia grandioasa „*Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*" cu observația că ori de câte ori noi am năzuit la originalitate, am cultivat „ântoarcerea la arhaic", convocând străvechimea în creație. Principiile de evoluție s-ar fi definit atunci prin spiritul getic comparabil, în vechime şi însemnătate, cu „spiritul galic" ce se invocă la francezi. Dar ce ar trebui să fie „spiritul getic" ori, mai bine spus, ce este, de fapt, în formula care, în chip misterios, s-a constituit într-o vreme indefinită, fără vârstă? Acesta ar fi trebuit să fie, mai înainte de toate, o soluție de înaintare organică, cuprinzând în aceeaşi măsură muzicalitatea ritmică, stilizarea geometrică, sistemul miturilor fundamentale, instinctul natural, percepția vitală dar şi hieratică a lumii, magia lirismului şi a eposului,

ipoteza eroică. Şi cum fondul ancestral se păstrase de-a lungul veacurilor în folklor, literatura ar fi trebuit să valorifice tocmai ceea ce îi asigurase stabilitatea, adică dimensiunea poporană, dar un folklor filtrat prin exercitare până la structurile sale canonice, aproape culte.

Din acest punct de vedere, literatura îşi are aici specificul ei. În felul de alcătuire ce o diferenţiază, ea nu dezvoltă un clasicism elin ci se hrăneşte din ipoteza unui clasicism tracic, ezoteric, muzical şi orfic, constituind fondul consultat continuu, ceea ce face ca până şi Evul Mediu să fie, astfel, popular şi indiscutabil păgân. Acest altfel de clasicism antic indică secretul de constituire unde nu doar că materia este diferită dar până şi înlănţuirile cronologice diferă, chiar dacă se seamănă cu prototipurile canonice aşa-zise „europene”. De aceea şi noi - dar şi alţii - vom avea, fiecare în felul lui, propria biografie rasială ce ne individualizează şi chiar dacă se vor invoca noţiuni ce aparent indică asemănări, substanţa nu este identică. Apar astfel istoriile apocrife. La noi, ca să exemplific, Renaşterea românească nu-i târzie, italienească, ci orientală şi veche, dezvoltată pe calea isihasmului. Când apărură semnele clasicismului istoriografic şi regenerator al secolului al XVII-lea, (cu Miron Costin, spătarul Nicolae Milescu, apoi stolnicul Cantacuzino şi prinţul Dimitrie Cantemir), se dovedi că o experienţă literară anterioară îşi atinsese apogeul şi că fenomenul nu era chiar recent. Această valorificare a unor straturi freatice inerente, şi tot atât de oculte cum sunt zăcămintele radioactive, are loc pretutindeni cu aceeaşi putere şi această neîncetată revigorare de termeni proprii rămâne elementul fundamental şi specific. Scenariile au, de fapt, un grad înalt de generalitate. La noi, un fond străvechi, puternic şi încăpător, ce adaptează ocupaţie romană şi se întăreşte prin creştinism, răspunde periodic la acculturaţie şi Conquistă, indiferent dacă aceasta se traduce confesional ori politic şi se numeşte împărăţie mare ori năvălitor vecin sau, câteodată, intermediar de administraţie, precum domnii fanarioţi. Vechimea dă, în definitiv, solidaritate şi un „ceva” divers ce îngăduie a se reacţiona cu lărgime şi, deci, fără a se lăsa teme vacante şi material amorf. Înaintea epocii fanariote, literatura română se agregase într-un mod enciclopedic, născând serie continuă ce pornea de la proto-românii Ioan Cassian, Dionisius Exiguus şi Aethicus Hister, precum şi, mai încoace, cu apariţia de Renaştere în Valahia post-bizantină a lui Neagoe Basarab; dar continuând cu spătarul Nicolae Milescu, mitropolitul Dosoftei şi cronicarul Miron Costin, până la stolnicul Constantin Cantacuzino şi prinţul Dimitrie Cantemir, atingea o anvergură europeană, oferind soluţii Europei, prin Milescu şi Cantemir. În cazul acesta, orice regenerare trebuia să pornească de aci, din acest clasicism enciclopedic, românesc şi european deopotrivă, însă pe care modelul fanariot, creator de complexe de inferioritate inutile îl împiedică să evolueze organic. Continuitatea sfârşi, totuşi, prin a triumfa şi literatura română descoperi, îndată după „Paşoptismul” profetic, că evoluţia prin imitaţie duce la „forme fără fond” (teoria

lui Titu Maiorescu, mentorul „Junimii”, spre sfârşitul secolului XIX); cultura trebuind să fie organică (M. Eminescu) şi, deci, să apeleze la substrat (B.P. Hasdeu), la spiritul popular (N. Iorga), să dezvolte „pecetea” unui spațiu mioritic (Lucian Blaga) şi, în fine, să exprime „spiritul getic” (G. Călinescu), care, în contact natural cu alții, nu poate decât să îmbogățească un fond inițial inalterabil.

Ceea ce ne defineşte azi, şi ne diferențiază, pare a fi, înainte de toate, resurecția elementului etnic. Ea apare prin adaosuri de concluzii parțiale ce aduc operă după operă ce contează într-o formulă de construcție colectivă ce poate fi nedeclarată dacă programul nu există ori nu se manifestă. Situația nu-i unică. Aceleaşi îndemnări către insondabilul etnic ce afirmă diferență şi specific, le întrevedem la sud-americani sau în Africa, în lumea arabă sau în Asia, oriunde se cultivă şi se caută identitatea, dar şi în Europa de „marcă”, de „periferii” şi de „margine de împărăție”. În această realitate post-modernă, orice experiență organicistă poate da îndreptare şi contribuie la clarificări.

„Universalitatea de esență”

Esențială ar fi, deci, evoluția în termen propriu, desluşirea directivei organiciste, geneza căii drepte ce s-ar putea denumi, de fapt, „orto-geneză”. Dar, la drept vorbind, un proces de ortogeneză începe prin punerea în valoare a elementelor de tradiție ce definesc, cul-turaliceşte, un popor şi pot afirma originalitate prin contrast şi diferență specifică şi de adaos. Aceasta nu înseamnă a se inventa cu orice preț formule noi ce „indigenizează”, ci a se re-genera materia de nucleu originar afirmându-i specificul inerent. Aici se întrevăd, deopotrivă, tendința şi conformația, ce ne arată nu modelul ce se impune prin propagare ci mai degrabă modelul ce se re-găseşte şi se întregeşte, spre a sluji mântuirii colective. Căci, spre deosebire de cultura difuzionistă, ce se clădeşte cu obiectivul etnocentrist şi invită pe altele (greşit considerate a fi „inferioare”) la a o imita, aici se valorifică universalitatea intrinsecă, iluminarea, poate Pogo-rământul. Ideea, oricât ar părea de eretică, este, la drept vorbind, evidentă. Shakespeare nu a devenit ceea ce este fiindcă i-a imitat pe italienii vremii lui ci fiindcă într-însul un „ceva” indefinit şi-a aflat locul şi, din misterul alcătuirilor ce nu se pot explica nici măcar ajungând cu gândul la simplitatea de întâie celulă, se constitui adunând surse nevăzute. Abia după aceea urmează „shakespearianismul” şi, dacă se întinde opera şi se propagă exemplificând, apar imitatorii. Însă întrucât propagarea nu se echivalează cu valoarea, rezultă mai degrabă că aceea de pe urmă are însemnătate, în ultimă analiză. Esențial este, aşadar, a da operă majoră, Faptă mare şi capodoperă căci trăind în acest aer de universal obiectiv, ce se află oriunde există valoare, este ca şi cum s-ar crea în centrele de cultură de vreme ce, în această accepțiune, Centrul lumii se află acolo unde creația iese din contingent, în orice timp şi în oricare geografie.

Acestea există pretutindeni şi, bineînţeles, şi la noi. Literatura română conţine capodopere şi universalitatea lui Mihai Eminescu în poezie, a lui Mihail Sadoveanu în proză, G. Călinescu în istoriografie literară, Nicolae Iorga şi Vasile Pârvan în istoria culturilor şi civilizaţiilor nu s-ar putea contesta, dacă se examinează esteticeşte. Dar ceva se adaugă, în această ordine de idei, şi acesta ar fi gândul de a se construi mult şi grandios, recuperând prin efort secole de acţiune în invizibil. Căci ceea ce caracterizează opera acestor civilizaţii de Limes este năzuinţa către monumental, ideea de a se ridica prin cultură individualul etnic extrăgând dinlăuntrul lui o formulă inteligibilă pentru întreaga umanitate. Aceasta este nu doar trăsătura de căpătâi ci scopul unei evoluţii organice, ce afirmă specificul naţional. Monumentul va fi, deci, cel ce afirmă puterea de creaţie şi elaborările impunătoare sunt acolo unde se dovedeşte capacitatea de a crea durabil, exprimând aspectul cantitativ, masivitatea lucrului în materie rezistentă. În această ordine de idei, disociaţia de substanţă trebuie făcută, spre a nu se greşi, căci una este a clădi în piatră şi alta este, materialiceşte, în lemn. Dar spiritualiceşte despărţirea nu se produce, în ultimă analiză, căci doar forma (deci materia) nu valoarea (deci duhul) nu se aseamănă în vreme ce rezultatele sunt comparabile în absolut. Există acolo unde nu se construieşte în grandios exterior o monumentalitate interioară corespunzând unei Istorii negative ce se exprimă în istoria proprie şi la adăpost de istoria scrisă în cancelaria de împărăţii. Prin opoziţie cu catedrala gotică, aici se adoptă schitul şi se sapă locuinţa rupestră. Aici nu se cultivă fresca ci se pictează respectând precizia detaliului perfect, se înlocuieşte romanul cu basmul şi chiar dacă nu se produc epopei, în sens tipologic, se dezvoltă un epos cu valoare de epopee. Pretutindeni influenţa substratului şi puterea matricească a culturii de origine rămân decisive, în ciuda oricărei mixturi, posibile, de forme. Astfel încât, a crea durabil nu va fi numai o ipoteză a istoriei, ci o certitudine chiar a evoluţiei organice, un rezultat inerent al acesteia. Dar ceea ce se descoperă acum la noi este acea monumentalitate cu origine nu atât în creaţia unei individualităţi, cât în afirmarea unei etnii şi, deci, monumentală va fi exprimarea unei colectivităţi ce se exprimă printr-un anume interpret care ar putea fi (deşi nu este) un anonim. O lungă epocă de oralitate a configurat această mentalitate ce a inculcat spiritului creator altfel de noţiuni decât în mod curent: monumentalul este acum, etnologic, o concentrare a semnelor întregului într-o individualitate cu valoare de reprezentant. Dar, deopotrivă, şi o recapitulare de tipologii traduse în exemplu şi model, de fapt epoci de adăugire anterioară ce abia prin însumare vor conduce la sinteza ce se închipuieşte. Acum „vorbesc", într-un fel de recapitulatio de „prezent continuu", toţi cei ce aduseră ceva mai însemnat ori mai mărunt şi care poate nici nu reuşiseră a duce până la capăt deopotrivă opera lor ori filonul ce îl descoperiseră şi care începuse a ieşi la lumină odată cu ei. Mecanismele sunt inedite dar tot atât de diferită pare şi lărgimea de orizont de unde se culeg

materialele cu aparență heteroclită. Acum pătrund aci toate izvoarele ce pot întâlni literatura şi o nutresc insolit, şi acest loc geometric ce adună antropologie, etnografie, product de plastică populară şi cultă, Cazanie şi Psaltire, cuvânt sapiențial, urice şi zapise, hrisoave, document şi jurnal, re-genereaza de fapt totul, adică aduce o nouă Geneză.

Poetica întregului

La noi, într-o literatură cu perioadă orală prelungită, o re-ge-nerare de lirism presupune, întâi de toate, valorificarea de fond autohton, care, fiind arhaic, se defineşte prin păgân şi popular dar un „păgânism" ce se regăseşte în Vestea cea Bună. Abia mai apoi se urmează straturile ulterioare care, adăugând bizantinitate şi înrâuriri dar şi contact divers, se vor sedimenta până când dimensiunea cultă nu mai este doar episod ci devine o natură constituită. De abia din acel punct sunt posibile reformări de experiențe lirice ce ating prin creație aspect de model fiind apte a întruchipa serii şi orientări, şi să ilustreze prototip prin individualități.

La români, formula lirică de căpătâi este eminescianismul ce dovedeşte - în afara unui spirit metafizic profund şi a unei subiectivități învoită fundamental cu universul - un simț al construcției grandioase şi al marilor cicluri de istorie. Astfel, la Eminescu (1850-1889), cele cinci *Scrisori*, în versuri hugoliene, vastul poem finalist *Memento mori* (ce ne înfățişează, într-o manieră ce îl anunță pe O. Spengler, „sfârşiturile" de civilizații), poemul emblematic *Luceafărul* (unde folclorul se întrezăreşte ca ritual de creație aproape arhaic) totul dovedeşte o gândire ce se ridică, la fel ca şi la Imm. Kant, până la subiectivitatea universală. Acesta fiind nucleul, rezultă că experiențele post-eminesciene accentuează, la rândul lor, ipoteze ce se străduiesc să reprezinte întregul prin fragmente ce îl reflectă. O dată cu Lucian Blaga, (1895-1961), lumea transilvană - unde conservarea arhaică fusese un reazem de etnicitate - avea să-şi cunoască propria formulă metafizică, definită expresionistic prin integrarea în Cosmos. De la *Paşii profetului* şi *Lauda somnului*, până la *Curțile dorului* şi *Mirabila sămânță*, lirismul lui se prezintă precum un receptacul de mituri şi o reformulare de materie izvorând dintr-o vârstă „pre-socratică" şi getică, deopotrivă. Monumentală prin unitatea ce se clădeşte în ideea „spațiului mioritic" (ondulația mitică, alternanța dintre deal şi vale, proprie civilizațiilor pastorale), opera lui Lucian Blaga creează şi ea seria, şi, deci, „blagianismul" ce iradiază la rândul lui. Organizată în mari cicluri şi opera lui Tudor Arghezi (18801967) impresionează şi creează model şi serie, prin „arghezianism", aşa cum se orânduieşte, de la *Cuvinte potrivite*, la arhaicele *Hore*

(aproape tracice), iar mai târziu, la whitmaniana „istorie a unei specii din lumea vie" care este *Cântare Omului*. Tiparele Europei dintâi - balcanică, ermetică, helenistică - se întrezăresc şi în lirica lui Ion Barbu (1895-1961),

începând cu *După melci* şi până la *Joc secund* şi la *Domnişoara Huss* unde apar formule de muzicalitate rituală ce transformă elementul de baladă în bocet, ridicând totodată poezia cu aparenţă minoră la condiţia de secret încifrat şi de „pecete". Acesta este „barbianismul", unde instinctul construcţiei în serie şi al ritmului obţinut prin multiplicare dă monumentalului un sentiment insolit, ce se adaugă impresiei că sub formule în aparenţă simple, se află concentrată esenţa unei civilizaţii în întregul ei, comunicată prin rezumat. Atunci când, pe lângă aceştia, veniră Vasile Voiculescu, cu spiritualismul lui ortodox, „bizantin" şi aproape isihast, Ion Pillat, cu stilizările de civilizaţie de deal şi George Bacovia (poetul „*Lacustrei*" unde solitudinea omului arhaic pătrunde sfâşietor de puternic) deveni evidentă, la jumătatea secolului XX, ipoteza unei poezii a tuturor soluţiilor posibile. Şi totuşi, depozitele încă neconsumate erau numeroase şi se putu observa, deşi nu dintr-o dată, că orânduirea lor în regimul ortogenetic trebuia să se producă în spaţiu şi timp. În spaţiu, fiindcă, la români - conform unei expresii memorabile a geografului Ion Conea - „Ţara e plină de ţări". Aceasta nu înseamnă o organizare a eterogenului ci unitatea structurilor străvechi ce dezvoltă fiecare, şi până la un anumit punct, o românitate specifică. Astfel se revelară mai bine tradiţiile locale care, totodată, ridicându-se în regimul creaţiilor culte, creară un lirism al structurilor vernaculare. Acesta, fiind rar, nu este totuşi recent. Apar acum un fel de „primitivi" de „geografie ignorată", ce ar fi putut exemplifica, în alte părţi, fie un gen de „tri-balism", fie un regionalism de suflete uitate. O dată cu Aron Cotruş pătrund în poezie moţii din Apuseni; Iulian Vesper (şi, cu el, Dragoş Vicol) introduce lumea Bucovinei; Zaharia Stancu aduce lumea Oltului de Jos, de aproape de Dunăre, Subcarpaţii sunt ilustraţi liric de Dragoş Vrânceanu; un suflet ardelean clocotitor tresaltă în Mihai Beniuc; Banatul este reprezentat de Grigore Popiţi şi de alţii ce scriu „bănăţeneşte" şi ajung până chiar şi la o poezie dialectată; regiunile dunărene şi maritime îl dau, la rândul lor, pe George Dan. Această categorie de lirici ai regionalului adaugă întregului contribuţii ce par minore ori prea puţin inteligibile faţă de spiritul naţional fiind, însă, doar diversificate prin formule proprii care, la alţii, s-ar denumi „langue d'oc", „sicilitudine", „normandism". Astfel încât atunci când poezia română îşi regăsi rădăcinile o dată cu Generaţia 60, această schiţă de geografie specifică era de acum fapt împlinit şi elaborarea monumentului de lirism etnografic şi „regionalist" fusese mult uşurată prin paşii anteriori ce aflaseră solul tare. Avem, deci, o poezie a ver-nacularului ce îşi găsi, mai încoace chiar, reprezentanţii, începând cu folcloricul şi horaţianul ardelean Ion Horea (ce întruchipează o românitate civilă şi cultă în *Calendar* şi *Un Cântec de dragoste pentru Transilvania*) şi până la A.I.Zăinescu, liricul dealurilor sub-carpa-tice (în *Legea viei* şi în *Poeme*) şi de la Marin Sorescu, gasconul din Gorjul Olteniei (ciclul *La Lilieci*) la teribilul mitograf al Câmpiei George Alboiu (*Câmpia eternă* şi *Gloria lacrimei*).

Atunci când nu este sporire prin spaţiu cultural şi „triba-lism”, poezia se regenerează prin invocare de strat istoric. De fapt, stratul cel mai adânc este geto-dac, reconstituit în urmarea unei ipoteze de literatură carpatică antică, mai întâi de Ion Gheorghe (n. 1935). Dacă *Zoosofia* fuse, la început, o încercare de a comunica ermetismul folcloric prin cuvinte ce se înşiruie în joc lingvistic, *Dacia Feniks*, *Scripturile*, *Noimele*, *Joaca jocului*, ce urmară, arată o năzuinţă de a desfăşura o civilizaţie vie, de substrat, cu Panteonul ei şi o epopee ascunsă, încifrată în monede şi desenată pe megaliţi. Astfel de creaţii vehiculează un epos posibil, nu întrutotul „local” căci au în comun cu civilizaţiile europene ale „pietrelor enigmatice” dimensiunea lor monumentală deşi aici sunt ceva mai mult, adică o poetică de recuperare ce adună arheologia şi folclorul, documentul palpabil şi dovezile păstrate în încercări orale. „Getismul” impresionează prin uşurinţa de a se propaga şi prin efect, la drept vorbind. Poezia getică a lui Paul Tutungiu, întărită şi de voinţă de sistem poetic [*Colindele din Ţara lui Orfeu* şi *Tărâmuri pentru Făt Frumos*) cuprinzând, între altele, „sfaturile lui Deceneu”, cu sapienţialul fondului folcloric, confirmă această atitudine. Dar aci năzuinţa de a construi un sistem de forme lirice, stilizate canonic, şi unde colindul, balada, epitalamul şi doina ar fi analoge sonetului şi rondelurilor occidentale, este impresionantă căci, depăşind individualul, se ridică la anonimatul colectiv şi ne arată un fel de cult în folkloric, neobişnuit.

În aceiaşi linie, neo-orfismul ce reconstitue spiritul muzical şi ermetic al poemelor orfice va fi, la rândul lui, o formulă de arhaism getic, utilizată de Horia Zilieru (*Orfeon*) şi Ioanid Romanescu (*Orpheus*). Urmează folclorul introdus în structuri culte sau străvechi, documentând nu atât obiceiuri, istoriografie şi anale religioase (precum la Ion Gheorghe), ci un simţ al muzicalităţii metafizice care ne dă o probă de civilizaţie neîncetată, la fel de expresivă pe vremea Eladei ca şi în Evul Mediu timpuriu. Astfel încât un clasicism folcloric trac, bazat pe sonuri funebre şi pe un rar simţ al limbii reconstruite, este ilustrat de Cezar Ivănescu în monumentalul său volum *La Baaad* (spaţiu utopic), enciclopedie de formule lirice medievale, folclorice şi culte, aspirând la recuperarea unei epoci ce nu şi-a avut, poate, literatura scrisă, dar a lăsat o impresionantă literatură orală, ce nu se contestă. Există însă la români două „medievalităţii” şi în timp ce Evul Mediu folcloric vorbeşte prin Cezar Ivănescu, acela ce izvorăşte de la Bizanţ se exprimă prin poezia ascetică şi aridă, şi, poate, isi-hastă dar, în orice caz, glorificatoare şi extatică a lui Ioan Alexandru, reprezentantul său cel mai preţios, cu monumentalele sale volume de *Imne*: *Imnele Bucuriei*, *Imnele Iubirii*, *Imnele Ţării Româneşti*. Urmează structurile orientale, cu ermetismul lor sufit şi iranian din „*Vânătorile*” de Dumitru M. Ion (concepute în arabescuri ca de covor persan) şi balcanismul totodată turcesc, fanariot şi policrom al lui Gheorghe Tomozei (*Suav anapoda* şi *Maşinării romantice*). Ceea ce nutreşte aceste producţii ar fi stratul intern dar procesul de îmbogăţire prin creaţie în manieră „posibilistică” se

manifestă şi el, cu originalitate în atitudine. Acum se refac epoci posibile ori, mai bine zis, straturi care ar fi putut să fie şi nu au fost în chiar această formă, ce se înfăţişează de-abia târziu, când nu mai sunt construcţie cu naturaleţe ci istorie în ipoteză. Lirica antichităţii greceşti (Ştefan Augustin Doinaş), Renaşterea petrarchiană (la Radu Cârneci), aspiraţia romantică înspre baladă, dar şi cultul sonetului (la Tudor George) - configurează un lirism de adopţie de esenţă livrescă. Rezumatul şi „recapitulaţia" sunt vizibile în poezia lui Nichita Stănescu, enciclopedie de forme autohtone şi de reminiscenţe livreşti şi experimentale, de forme imperfecte ori dibuite doar, a căror sinteză dă un sens echilibrului necesar, în ciuda precarităţii ontologice.

Tabloul este uimitor de bogat şi include atât de numeroase tendinţe şi serii conjugate prin ramificaţii încât aspectul de pădure luxuriantă de forme în ebuliţie impune la o cât de repede vizionare. Un fel neobişnuit de ecologism, izvorând poate din poezia lui Nicolae Labiş (1935-1956) - adevărat fenomen auroral - este încă evident azi într-o operă inegală, dar cu precădere moralizatoare, precum este aceea a lui Adrian Păunescu. Poeziile lui Cezar Baltag (din *Răsfrângeri*, *Unicorn în oglindă*, *Monada*) sunt, deopotrivă, folclorice, deşi ermetice. „Oniricul" imnic Leonid Dimov, cu bizara lui poezie incan-tatorie, pe care doar un Chagall ceva mai suav l-ar fi putut traduce în alt fel de limbaj, austerul clasicist germanic Modest Morariu, reproducând cavalerii de Bucovina, Gheorghe Pituţ cu aerul liricii sale de agatârs neproporţional, se adaogă doar cu mici pete de culoare pe întinderea a ceea ce se înfăţişează cu dimensiune de frescă unde nu se zăresc marginile.

Fenomenul este, deci, vast şi se manifestă în lărgime. Astfel se valorifică tradiţia lirică vernaculară şi se regenerează straturi istorice necunoscute ori mai bine zis, în-evidente, ilustrând, astfel, un fond încă inutilizat dar aducând, de fapt, un enciclopedism postmodern, soluţii ecologice, etice şi formale şi, mai întâi de toate, un arhaism de modernitate primitivă ce s-a impus în chip strălucit şi s-a universalizat în sculptură cu Brâncuşi - iată principii lirice româneşti ce organizează specificul, năzuind la integralitatea lui de entelehie.

Proza: eposul, fenomenologia, argumentul etnologic

Modelul autohton major se revelă în proză, poate ceva mai târziu, o dată cu apariţia lui Mihail Sadoveanu (*Baltagul*, *HanulAncuţei*, *Fraţii Jderi*) pe când literatura română se aflase, către 1930, în pragul unei mari sinteze indiscutabile de amestecuri ale eposului şi epopeii, ce pun în valoare şi straturile străvechi. Dar acestui prototip interior de proză mitică i se alătură romanul social al lui Liviu Rebreanu (*Ion*, *Răscoala*) şi proza analitică şi intelectualistă, „noo-cratică", a lui Camil Petrescu (*Patul lui Procust*). Sunt cele trei formule ce ar fi putut tutela proza românească, dar nu au făcut-o, de fapt, decât mult prea puţin. Şi dialectica romanului şi a eposului (ilustrând o lume cu structuri rituale, ţărăneşti, arhaitate, „poporan") se presimte dar nu se rezolvă aici. Fiindcă românii par a fi,

înainte de toate, povestitori, romanul se pigmentează cu o materie inevitabilă prin conformație deşi voința de a construi biruie şi creează în grandios. Dar substanța rămâne „tradițională".

Aceste stăruitoare configurații se arată la Marin Preda, în romanul ciclurilor țărăneşti (*Morometii I-II* şi *Marele singuratic*), în felul unei lumi cu formele ei tradiționale în organizare, căci suntem contemporani aici cu cetatea greacă, deşi epoca este recentă. Ciclul este monumental şi arată mişcarea unui extract de civilizație rurală ca şi în romanele de anvergură tragică ale lui Ion Lăncrănjan, *Cor-dovanii*, *Caloianul*, *Suferința urmaşilor*. Pretutindeni, aici, monumentalitatea formei este însoțită de o monumentalitate de prototip moral şi nu-i exagerat a zice că Ilie Moromete şi Lae Cordovan rămân specimene esențiale de umanitate văzută de la longitudinea de la noi. Rural, tradițional şi „ciclic", este romanul şi la Titus Popovici (*Setea*), la Gheorghe Suciu (*Botează-mă cu pământ* şi *Război şi dragoste*) şi la Ion Marin Almăjan („*Tornada*"). Dar inovația propriu-zisă nu provine din aceste combinații de realism şi neo-naturalism. „Diferențierea" şi, de fapt, afirmația autohtonistă, pretutindeni „rurală", constă aici într-o prelungire de mitic propriu lui Sadoveanu, înaintemergător de realism magic român ce rezultă din simbioza dintre un spirit alpestru esoteric (întrevăzut şi în *Frații Jderi* şi nu doar în *Creanga de aur*) şi neliniştea eposului dunărean (la Panait Istrati). Identificabilă în ciclurile romaneşti ale lui Dumitru Radu Popescu (n. 1935), mai ales în *F.*, *Vânătoarea regală*, *Ploile de dincolo de vreme*, această aşezare nouă de accent este copleşitoare, în ciclul „bănățean", la Sorin Titel (*Țara îndepărtată*, *Pasărea şi umbra*, *Clipa cea repede*) şi în reconstituirea unei mitologii a câmpiei, înrudită atât cu Marquez cât şi cu Julien Gracq (*ȚărmulSirtelor*) ce închipuie Ştefan Bănulescu (*Cartea Milionarului*). Proza lui Fănuş Neagu (îngerul *a strigat*, fragment de epos țărănesc) ilustrează şi ea acest prototip. Dar dacă acestea ating o substanță etnică în fundament şi o comunică, altele, ce desenează cicluri sociologice şi categorii sociale în mişcarea lor istorică inerentă, nu sunt mai puțin elocvente. Aici, adică la Francisc Păcurariu (*Labirintul* şi *Tatuajele nu se lasă la garderobă*), George Bălăiță (*Ucenicul neascultător*), Dinu Săraru (*Nişte țărani*), Corneliu Leu (Puterea), Radu Theodoru (*Recunoaştere îndepărtată*), ca şi prin romanele în formulă experimentală ale lui Nicolae Breban şi Augustin Buzura, izbitoare vor fi construcția şi un fel de mimesis social ce strămută în ficțiune închegări de realitate necontestată şi de document. Şi totuşi, sinteza există prin invenția romanului integral (conținând atât elemente de istorie, mitologie cât şi geopolitică) admirabil ilustrată de Paul Anghel în imensul său ciclu romanesc *Zăpezile de acum un veac* (o construcție stranie, de un realism antropologic rar, ce ar trebui examinată mai cu luare-aminte şi luată, poate, chiar şi de model). Alături de acesta, ideea unei „fenomenologii a spiritualității româneşti", înțeleasă în felul lui de Mihail Diaconescu (*Culorile sângelui*, *Călătoria spre zei*, *Depărtarea şi timpul*) conjugă „documentarul" cu „doctrinarul". În sfârşit, derivând de aici

apare parabola istorică, năzuind la exprimarea unui scenariu de invariabile ce acționează în forme ale unei noi mitologii moderne, exemplificată mai ales de Eugen Barbu în romanele sale în spirit fanariot (*Principele*, *Săptămâna nebunilor*) dar şi printr-un bizantinism crepuscular, agonic în proza lui Alice Botez (*Iarna Fimbul*) şi Mircea Ciobanu (ciclul *Istorii I-V*). Aci se cuprind, până la un punct, Eugen Uricariu, ce încercă a explica „misterul român” (*Vladia*, *Rug şi flacără*, *Mierea*, *Memoria*), precum şi Traian Filip (*Dansul focului* şi mai ales *Subconştientul Veneției*) izbitor printr-un fel de „bizantinism” în proporție modernă, ce nu se urmează încă şi se ignoră.

„Ipoteza dramatică”, apocrifele şi mitografia indigenistă

Inovația teatrală se exprimă, cu un anumit program, în „ipoteza dramatică” închipuită de *Săptămâna patimilor* a lui Paul Anghel (o „ipoteză dramatică de veac eroic moldav”), deopotrivă creație ce se susține esteticeşte şi specie inventată. „Ipoteza dramatică” ar fi o demitizare, inițială, de imagine istorică (reducționistă, de obicei) urmată de o mitizare în termenii unei psihologii a cotidianului ce preface istoria din înțeles didactic în indefinit şi misterios. Ideea nu este izolată (dar se teoretizează numai aici) şi operele lui Marin Sorescu (*A treia Țeapă* şi *Frigul*) pot fi socotite, deopotrivă, un fel de „ipoteze dramatice” fără a se putea însă afla vreo înrâurire. Noțiunea de „ipotetic”, însă dezvoltată într-un cadru de indefinit cronologic, explică apocrifele lui Radu Stanca (*Hora domnițelor*) şi Alexandru T. Popescu („*Croitorii cei mari din Valahia*”) ce năzuiesc a comunica un fel de repetiție ritualică a istoriei, ca şi la Paul Everac, de altminteri („Costan-dineştii”). Dar cum invariantele sunt un scenariu fundamental ce se regăseşte în momentele cruciale, acestea devin vizibile mai ales în ciclurile mitologice ale lui Valeriu Anania (pentalogia mitului: *Steaua zimbrului*, *Miorița*, *Greul pământului*). Aici se întrepătrund „istoricism”, ipoteză de veac inatestabil, mit re-formulat şi re-trăit, ritualistică deopotrivă sacră şi populară, adică, la drept vorbind, tot ceea ce diferențiează şi, din punct de vedere conținutistic, identifică. Tradiția propriu-zis dramaturgică părând a se constitui începând de aici, rezultă că materia anterioară ar fi puțină şi nesemnificativă. Dar, de fapt, aci pătrunde poate, într-un fel ce se regăseşte rar pe aiurea, un tip de „indigenism” de straturi amestecate, cu un caracter indistinct ce adună urme din expresionism şi de realism poetic precum şi „spectacol sacral” pronunțat, ce se constată analogic, dar fără influență ce s-ar putea dovedi.

Reportajul: etnologie şi reconstituire documentară

O anumită contemporanitate de formule întrevăzându-se peste tot, nu-i exagerat a se observa că, strămutându-se scheme şi îndemnări, devine inevitabilă prin alăturare specia *reportajului etnologic* schițată de Paul Anghel (*Arpegii pe Siret*, *Recitind o țară*) şi dezvoltată de Ilie Purcaru (*Vorbesc țăranii*, *Paralaxe la Miorița* etc). În linie paralelă trebuie însă a se vedea reconstituirea documentară

evidentă la Mihai Stoian (în vastul său ciclu *Nici cuceriți, nici cuceritori*, o istorie a românilor interpretată sentimental şi comunicată prin vulgarizare superioară) şi la Vartan Arachelian (*Toamna pătimirii noastre*). Contaminarea de doctrină se impune şi cine leagă aceste formule de *romanul integral* şi *fenomenologic*, ca şi de *ipoteza dramatică* dacă nu chiar şi de lirica straturilor de civilizație cu străvechime nu greşeşte. Acestea sunt, de fapt, efectul unui program interior, dar nu intuitiv ci doctrinar, fiindcă doctrina însăşi se întăreşte prin definiție.

Directiva internă: protocronismul

În materie de doctrină, program şi creație de concept, modelul impunător rămâne G. Călinescu în a cărui istorie „antropologică" a literaturii române se adunară discipline diverse însă de unde concluzia apăru uimitor de omogenă, de distinctă şi de clară. Acest enciclopedism sui-generis arătă, de fapt, direcția ce se urmează şi, fiind fapt dovedit că în afara încheierilor de discipline auxiliare nu se obține perspectiva stabilă, s-ar impune întâi, acum, însumarea de vizionări diferite şi adaosul conex. Acest proces se produce în mod strălucit. *Rostirea filosofică românească* a lui Constantin Noica, *Mitologia română* de Romulus Vulcănescu, *Etnografia poporului român* de Valer Butură, *Sensuri şi valori regăsite* de Constantin Joja, *Musica Daco-Romana* de Vasile Tomescu, *Cartea întâlnirilor admirabile* de Anton Dumitriu şi *Spiritualitatea geto-dacilor* de Ion Horațiu Crişan sunt tot atâtea „izvoare" ce folosesc ştiinței şi literaturii pentru a se orândui orientare culturală şi, abia mai apoi, directivă. Acesta va fi, deci, prototipul de operă de istoriografie ce dă perspectivă nouă valorificărilor ce vin din toate părțile. Odată ce apăru studiul monumental al lui Nestor Vornicescu (*Primele texte patristice din literatura română. Secolele XV şi XVI*), originile „literaturii române" se aşezară într-o epocă protoromână, latină în limbă şi patristică în conținut, dacă nu chiar şi ceva mai veche, ceea ce încă se bănuieşte. Clasicismul folcloric se examinează în dipticul *Eterna regăsire* şi *Regăsirea continuă* al lui Dumitru Bălăeț, într-o materie ce vine cu adaosuri memorabile prin contribuția lui Adrian Fochi, I.C. Chițimia, Ion Ghinoiu. Evul mediu românesc şi clasicismul secolului XVII sunt privite din perspectiva *teoriei celei de a treia Europe* de către Dan Zamfirescu, în eseistica lui aproape profetică. Secolul al XVIII, văzut acum ca început al răspunsului autohton, prinde a se re-defini în cercetările lui Alexandru Duțu, ce se completează de către Ciprian Zaharia, re-formulându-se acest moment tradiționalist, autohton şi enciclopedic. Acum apare şi mai evidentă acțiunea lui Antonie Plămădeală care, prin câteva cercetări impresionante („*Tradiție şi libertate*", „*Dascăli de cuget şi simțire românească*"), modifică perspectivele într-un mod strălucit şi impune, ca ipoteză ce se va dezvolta, „paisianismul", un curent literar autohton anterior „romantismului", un fel de medievalitate fără vârstă în veacul Enciclopediei franceze. Eminescologia schimbă perspectiva şi impresionează nu doar prin cantitativ. Acum apar monografii şi sinteză hermeneutică ori comparatistică întocmite de George Munteanu, Edgar

Papu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Ilie Bădescu, Al. Oprea. *Modernismul românesc* al lui Dumitru Micu descrie, la rândul lui, un autohtonism de vârstă recentă, dar cu notă arhaică, poate „indigenist". Aduc perspectivă sintetică dintr-o impresionantă lărgime comparatistă atât Constantin Ciopraga (*„Personalitatea literaturii române'*) cât şi Achim Mihu în vreme ce M. Ungheanu reface, la meridianul nostru, experienţe tiers-mondiste şi contribuie solid dintr-o perspectivă ce întâlneşte sociologia istorică. Toate acestea dovedesc o voinţă de elaborare colectivă a unei noi istoriografii româneşti, mai potrivită evoluţiei diferenţiate.

Creaţia este, însă, impresionantă în domeniul conceptelor. *Critica ideilor literare* şi *Dicţionarul ideilor literare* de Adrian Marino (studii monumentale) demonstrează că literaturile evoluează pornind de la invariabile („ideile literare") ce se descriu într-o manieră de lexicon. Aceiaşi năzuinţă în a re-face viziunea istoricistă prin concept valid, dar inovând fără a se strădui, se impune şi prin contribuţiile lui Edgar Papu, capitale şi „făcând epocă", privind protocronismul (*Din clasicii noştri*, *Barocul ca tip de existentă*, *Poezia lui Eminescu*) Acesta va fi, de altminteri, cea mai importantă idee literară românească la sfârşit de mileniu, ce s-a interpretat însă greşit şi chiar necompatibil. Esenţial aci nu este de a spune că o literatură „poate merge înaintea altora" urmând criteriul cronologic, fiindcă aceasta, fiind consecinţă, decurge că reazemul teoretic contează întâi de toate. Acesta izvorăşte din antropologia istorică. Căci în „protocronism", anticipaţia exprimă evoluţia în termen propriu, universalitatea în esenţial, tradiţia de valori ce s-au manifestat cursiv şi cu reprezentativitate arătând operă înaltă şi cu temei la orice meridian sufletesc iar acestea modifică viziunea „difuzionistă", şi o suspendă, chiar dacă aceea s-a impus adeseori. Acum, prin poligeneză, nu mai e de închipuit un centru unic ci doar creaţii tot atât de îndreptăţite la participarea universală cât le îngăduie puterea de a crea, fără înrâurire, în felul unei universalităţi obiective, kantiene. La drept vorbind, aceasta e materia directivei interne, dezlegarea doctrinară a enigmei ortogenezei.

O soluţie post-modernă

Imaginea însumată impresionează mai ales azi, când, există o criză de doctrină şi incapacitate de a traduce în concepte realităţile foarte diferite pe care doar aparenţa unei unităţi „corecte" pare că le adună în mod formal. Dar aceasta doar diluează şi, la drept vorbind, chiar şi falsifică. Noi vorbim, în mod greşit, despre „post-modernism" în felul unui „zeitgeist" definind în mod descriptiv şi doar cronologic acolo unde sunt direcţii, tendinţe şi îndemnări atât de diferite încât, în superficie, par a nu se putea coordona. Şi totuşi, *ceea ce dă culoarea predominantă a vremurilor de azi este, pretutindeni unde se trezeşte Omul Vechi, un fel de „originism" ce determină, în modul propriu, orice societate cu vechime şi orânduită stabil*, indiferent de ceea ce se denumeşte, prin eroare, etapă de dezvoltare istorică. Fiindcă admiţând că însăşi istoria cuprinde în sine un mister,

rezultă că nu-i esențial momentul obținut în doar o singură formulă de evoluție (care nu poate exista) ci doar capacitatea proprie de a crea în universal de la orice meridian şi în orice formulă se descoperă în marea taină a întocmirii.

Dar fiindcă a crea însemnează a exprima straturi enigmatice, până la cel mai străvechi, ce se alătură în individ, decurge că, exprimând individualul, exprimăm în mod inevitabil recapitularea lui de conformație până acolo unde se ajunge la pânza freatică originară. Acesta este, la drept vorbind, „originismul”, adică aptitudinea de a răspunde, în felul propriu, universului ce presimțim a fi con-sub-stanțial şi care, de fapt, înțelege, oricând şi de peste tot, semnificația miilor de flori posibile în această lume de ipoteze ce vor să existe.

1987, corectat şi adăugit 2005

7. „EMINESCIANITATEA”

Ideea de a se întruchipa într-o prezență terestră un conținut comun de viață istorică şi de înrudire în atitudine nu-i fără un reazem şi, la drept vorbind, se confirmă în nu puține dintre situații. Origina este arhaică şi, deci, stăruind, însemnează că ne arată un Tipar şi o realitate incontingentă împotriva căreia nu se poate face nimic iar pentru a o preschimba ar fi nevoie de atât de mulți ani încât, din perspectiva vieții noastre istorice, seamănă cu infinitul. De fapt, acesta este totemul ce rezumă şi conservă, în forme adeseori simbolice, răspunsul autohton. Alții au, în această materie, pe marii fondatori de state şi de religii şi evocă pe Budha, pe Mahomet, pe Confucius ori pe „Părinții Fondatori”. Noi, fiindcă nu avem o stata-litate de ilustrație vizibilă prin expansiune ci întocmire tainică, aproape vegetală, şi nu am dezvoltat o religie a autohtonității, ilustrăm totul prin cicluri şi, decurgând de aici, prin simbol episodic. Nu odată însă, năzuința de a simplifica ne împinge la a restrânge formulând generic şi voim a include totul într-un fel de ieroglifă de mit colectiv, precum ar fi, ca să exemplific, „spațiul mioritic”. Acesta este potrivit şi încăpător însă, legându-se de o anumită realitate antropologică cu, totuşi, final ipotetic, ar putea să fie, şi chiar şi este, circumscris cronologiceşte. „Mioriticul” ar fi, deci, expresie de viață pastorală şi agrariană şi dincolo de marginile orânduirii sociale ce exprimă stăruința de la „talpa Țării” s-ar putea să se dilueze şi poate chiar, când se atacă prin împresurarea succesivă, să ne apară drept dispărută. Rezultă că, dispărând „țărănimea”, *mioriticul* ar deveni nu doar fără vehicul ci chiar şi fără nici o semnificație conținutistică şi nu ar păstra măcar aspectul lui ritualic.

Această încheiere este posibilă, de bună seamă, dar greşită dacă se condiționează stăruința de însăşi realitatea de întocmire socială care, fiind trecătoare, stinge inevitabil rețeaua de prototipi ce se adunase întocmai datorită ei. Dacă, deci, „hora” ca instituție nu se mai cunoaşte ori se preface în simplu gest ludic, rostul ei originar ar deveni inutil şi cu vremea ar cădea în caduc şi ar ajunge la extincțiune. Dar, cu toate acestea, dispărând forma vizibilă, instituția

şi, poate chiar denumirea, rămâne „Fenomenul Horal”, care este mai mult decât toate acestea la un loc şi ilustrează efectul în colectivitatea subconştientă, de fapt o altfel de realitate ce nu se condiționează de „mecanism social”, viață istorică imediată ori rânduială în materie de idei. Astfel încât noi vom putea avea, şi avem, Tiparul

Horal chiar şi, dar mai ales atunci, când ocazia contingentă s-a şters din aparentă.

Exemplele se pot multiplica, existând materie. Coloana, arhaică, a Cerului trecută în utilitarist sub înfățişarea Stâlpului Casei nu dispare în modul ei originar ce traduce stăruința Cosmosului căci altfel nu am mai afla-o în forma atât de tulburătoare ce a reprodus-o Brâncuşi. Şamanul din străvechimea fără sfârşit rămâne viu ca model şi îl vom afla necontenit până astăzi nu doar în chipul Marilor Învățători ci şi sub înfățişarea cu aparență „prelucrată” a preotului şi povățuitorului, pe o scală întinsă ce porneşte de la „popii de țară” şi până la „Părinții Patriei”. Chiar şi orânduirea Timpului în formularea unui calendar ce nu mai este doar înşiruire de zile anonime ci unități de viață colectivă ritualică împărțite şi ele de Zile Mari, de Praznice Împărăteşti, de Pomeniri cu, nu puține, sens atât de vechi încât nici nu îi mai ştim izvorul, nu este „înțelegere astronomică” şi recurs la obiectivul mitic, ci forme ce se reproduc pe căi necunoscute, care „lucrează” necontenit creind formule regenerate.

Acestea nu sunt coincidențe ci continuități. În nu prea puține dintre situații, noi nu observăm stăruința pe dedesubtul vremurilor şi, fiindcă avem o lărgime de vedere ce se opreşte la doar întinderea vieții noastre nesemnificativă față de Timpul incalculabil al Vieții Neamului, le socotim fapt recent, cu tradiție scurtă. Când nu sunt subiect de mirare, acestea ne apar efect de miracol ce intervine intempestiv.

De fapt, aici se întrevede însăşi neîncrederea în existența stratului originar altfel decât în felul unui simplu moment consumat ce, făcându-şi lucrarea contingentă, s-a trecut în muzeistic.

Încheierea ce spune că „Datina” se diluează şi prefăcându-se în ritualic cu un cât mai firav conținut şi, mai apoi, se subțiază către invizibil, precum un fir de apă în deşert, sub presiunile timpurilor ostile şi ale orânduirilor neprietene, este însă o iluzie cu caracter decepționist. Sunt unii care - în contra altora ce ne socotesc a fi prea de tot „recenți” şi năzuiesc a ne „civiliza” - ne atribuie, cu drept cuvânt, o străvechime impresionantă, poate chiar de Mare Civilizație, însă, privind în jur şi văzând răul ce amestecă şi, în aparență, strică, deplâng decadența şi sfârşitul. Această ipoteză, căci ipoteza rămâne, nu este lipsită de un reazem şi poate chiar de anumite argumente.

Ele pornesc de la o anumită schemă biologică unde se cuprinde un gen de finalism. Şi, într-adevăr, în accepțiunea pozitivistă „popoarele mor”, ca şi indivizii,

şi cine ar examina acest proces ar băga de seamă că există asemănările formale. Însăşi soarta dalmaţilor ce s-au stins acum aproape un veac în lipsă de statalitate şi pierzând, prin aceasta, însăşi ocazia de a întări substanţa constitutivă ce ar fi prezervat tradiţie şi limbă, poate fi o ilustraţie şi, până la urmă, un fel de a vedea. Similitudinile se descoperă şi la noi, unde, subţiin-du-se „talpa ţării", stricându-se moravurile şi limba şi, în superficie, răsturnându-se „cerul de valori stabile", impresia de destrămare iminentă a apărut şi se tratează fie „mioritic", prin împăcare neproductivă, fie profetic, în largi şi spectaculoase ieremiade. Contribuie la acestea şi o anumită „tradiţie a blestemului antropologic" căci noi ne socotim a ne afla în Răul universal, în locul chinurilor şi, precum spunea cronicarul, „în calea tuturor răotăţilor". Aci se mai adaugă şi un gen de „excepţionalism" rezultat din raportare şi exprimat sub cuvântul adesea pronunţat al „*insulei de latinitate într-o mare slavă'*. Aşezate una lângă alta, aceste concluzii nu conduc decât la deznodământul ce se sugeră, pronunţarea lui rămânând numai o chestiune de timp. Căci ce ar mai putea salva de la destrămare şi de la îm-prăştiere în cele patru vânturi o populaţie situată prin potrivirile nefaste în plină şi nesfârşită viitură şi împresurată de voitori de rău? Putea-vom noi, cu prea puţină putere de a ne ţine la un loc (căci suntem esenţial „traci", condamnaţi la fratricid), să ne păstrăm diferenţa specifică şi să reclădim imaginarul Templu iniţial? Aici apare, în felul unui presupus deficit ce întăreşte concluzia năpastei inevitabile, ceea ce trebuie denumit „modelul iudaic". Despre acesta nu se vorbeşte, de obicei, dar se presimte şi se pune, ca să spunem aşa, la socoteala generică, raţionamentul fiind, la drept vorbind, elementar. Odată produsă destrămarea ce ar crea un fel de „românitate de Ahasver", noi, care nu am dezvoltat propria schemă de iudaism prin simetrie, nu am afla nu doar temeiul ci şi materia ce ne-ar putea agrega „fără loc". Noi nu avem rânduiala iudaică, şcoala în familie, autoritatea de colectiv şi, deci, nici pe „rabin", nu avem Cărţile Sfinte, Tora şi nici Talmudul, nu avem nimic din ceea ce se întruneşte în noţiunea de „popor ales". Până şi „Datina" înţeleasă ca un corp de poveţe originare ce şi-ar fi pierdut semnificaţia şi, mai la urmă, s-au întrerupt ori, poate, s-au consumat prin îmbătrânire, nu mai există. Acestea sunt constatări ce nu se pot respinge fiindcă traduc o stare de fapt.

Dar, fără a fi lipsă şi scădere de imunitate, aceasta nu-i decât expresia unui altfel de „destin istoric" căci noi, fără să fi avut o singură expresie de rânduială constitutivă, am trecut prin câteva şi abia mai târziu, când, de fapt, am avut trebuinţă de aceasta, am putut înţelege ceea ce este la noi „nota dominantă". Suntem, deci, într-o înşiruire de patru cicluri ce se conjugă şi uneori ajung chiar să se şi suprapună, măcar parţial.

Întâiul, şi cel mai îndepărtat, dar, de fapt, ireductibil, este arhaicul fără un nume ce l-ar putea defini. Unii cred că acesta ar aparţine „cucutenienilor", fiind Epoca hiperboreeană şi că atunci ar fi apărut ceea ce, în rădăcina, ipotetică, de

Neamuri, ni s-ar fi atribuit. Orişicum ar fi, acolo pare a fi începutul întrevăzut deşi poate că ne-documentat în accepțiunea „modernă”. Traducerea lui este însă posibilă şi „limba” i-o înțelegem căci aparține unui cod ce ne constituie sufleteşte, rămânând doar să îl facem activ pe calea intelectuală, fiind viu în afectivul insondabil. Este o lume de constituție naturală, învoită cu Universul, orânduită în principii hieratice şi dezvoltând o civilizație organicistă ce se înțelege mai bine printr-un anumit fel de „muzicalitate” care, însemnând ritmic şi simetric, dezvoltă o concepție neobişnuită a infinitului.

Îi urmează zalmoxismul, care, vehiculând - prin înțelegerea rezultată din câte ne-a rămas - principiile „tradiționale”, instituționali-zează, creează religie şi ne scoate din conformația „paradiziacă” fiindcă acesteia îi trebuiau rânduieli şi legi. Acesta este momentul nomologic ce se va observa, şi se observă până astăzi chiar, în mulțimea de elemente cutumiare, în geografia sacră sau „tradițională”, în formularea timpului calendaristic şi a timpului astral, în proporție socială şi în substrucție de autoritate.

Apoi, i se adaogă „ciclul mioritic”, definit de Anonimul Popular însă un timp sintetic ce se înțelege, fără a se face greşeală, că ar fi „clasicismul” nostru istoric. Îndeobşte, acesta este socotit a fi „țărănism” sau, mai bine spus, epocă închegată etnografic când, de fapt, atunci ajunge la stabilitate sistemul nostru entelehial care, în alt context, reproduce ansamblul inițiatic şi arhaic. Întregul este stăruitor şi îl întrevedem până azi, deşi treptat ieşirea din Timpul Hiper-boreean şi din ceea ce se chemă, cu o denumire ce a devenit peiorativă, „barbaria”, aduce marile preschimbări. Apare „izgonirea din paradis” care, la noi, va fi tradusă în răul adus de Împărății, în „drumul de fier” şi în banul ce se acumulează, în aparentă stricare a obiceiurilor ce se complică, periodic, prin inovații ce ne vin de aiurea, şi în scăderea Învățătorilor ce se retrag într-un fel de sub-istorie, ce „rusticizează”. Acum, abia, apare „eminescianitatea”, adică acel corp de concluzii extrase din Tradiție, de povețe şi de îndrumări care, de fapt, reproduce însemnătatea lui Zalmoxis. Aceasta este recucerirea Țării amenințate.

Postfață

CUVINTE ÎMPOTRIVA MANDARINILOR

„Semne şi peceți” este încă una dintre cărțile constituite fără să fi avut anterior măcar bănuiala că ar putea să existe.

Dar, la drept vorbind, conținutul ei sau, mai bine zis, „matria”, se afla pretutindeni în ceea ce scrisesem anterior, trebuind numai să se orânduiască astfel încât să devină „*substanță capabilă să lucreze'*. Căci atâta vreme cât părțile stăteau risipite în loc diferit şi abia printr-o improbabilă alăturare în gândul celui ce le-ar fi citit ar fi fost înțelese ca întreg, efectul, chiar dacă ar fi existat, ar fi fost de tot scăzut, poate nesemnificativ.

Era, prin urmare, trebuitor un spaţiu al definiţiilor care s-ar fi putut traduce, până la urmă, în felul unui ciclu întocmit din declaraţii de doctrină şi, atunci când era nevoie, chiar şi de „doctrina aplicată'.

În această materie, însemnătatea „cărţilor de îndreptare” şi chiar, exagerând întrucâtva dar nu mult, de „identificare de Drum”, există şi trebuie cântărită cu îngrijire spre a se putea obţine obiectivele ce se urmăresc. Sunt unii care, năzuind să descurajeze şi să lase fără armă pe cel ce nu gândeşte precum ei, stăruie în a ne convinge că vremea îndreptărilor a trecut şi că astăzi esenţială este numai libertatea în a crea fără nici un fel de agregare şi fără sub-structia ce de la sine s-a întipărit chiar înainte de a ne exprima, formulându-ne ca individualitate. Dar însăşi această concepţie vehiculează o anumită doctrină şi, arătându-şi prea de tot îngăduitoare libertate ce ar trebui să exprime cu precădere individualul, conţine în aspectul ocult ideologia „libertăţii ce destramă'. Iluzia se întrevede de îndată. Noi nu putem ajunge a exprima în totalitate individul irepetabil prin „întâmplător” căci materia „medulară” (şi, până la urmă, entelehia) nu ne aparţine ori, mai bine zis, ne aparţine şi nouă fără a putea să ni se atribuie în chip exclusiv. De fapt, alăturare specifică în timp propriu şi împrejurări, noi suntem abia o parte din misterul fiinţei, din viaţa fără vârstă a Neamului, adică a celor ce ne sunt con-substanţiali, o parte din Locul ce ne explică şi ne determină şi, mai cu osebire, din Istoria lor, ce se reflectă în fiecare fragment definit şi în oricât de mică proporţie din acestea. Rezultă că - într-un insondabil ce există, totuşi - toate acestea se întâlnesc şi se distribuie într-o infinitate de combinaţii care poartă, la rândul lor, stratul ireductibil, capital şi de fundament. Şi, deopotrivă, straturile, mai vizibile, ale Înrudirilor. Astfel încât, pornind de aici, înţelegem că oricât ne-am strădui în a crea prin consecinţă de aşa-zis „hazard genetic” (care este încă o iluzie) şi am năzui a întipări numai incidentalul, nu vom reuşi căci există Tipare mai puternice şi, până la urmă, constitutive, care ne fac să existăm.

Ţelul acestei cărţi se întrevede, acum, mai distinct decât s-ar părea. Ea şi-a propus nu doar să ajute la înţelegerea unei realităţi atât de incontestabile încât nici măcar nu mai trebuie evocată ci, în acelaşi timp, să îndrume paşi care altfel poate că s-ar fi rătăcit chiar şi numai pentru un timp. Dar, mai înainte de toate, obiectivul este de a întări şi de a confirma pe toţi cei ce gândesc altfel decât cei ce ne propun a îmbrăţişa „academismul destrămării”. Aceştia, acum poate „ereticii”, sunt, de fapt, cei mai mulţi, nu doar la noi ci şi pretutindeni unde omul ştie că, având o rădăcină, nu poate supravieţui decât asemenea oricărei fiinţe vii: agăţat de „rasă”, specie şi sol, obţinând, deci, de aici toate componentele care îl păstrează, cât o fi, în înfăţişarea ce i s-a dat.

În felul ei, aceasta este şi o „contribuţie” şi, poate, dacă se va înţelege cum se cade, o participaţie la obţinerea unei soluţii plauzibile în materie de idei generale. Noi avem, astăzi, nu doar aici ci şi în gândirea „universală”, o

inconsistență izbitoare în a formula noțiuni şi a desemna mai potrivit „spiritul timpului”. Altădată, existau „curente”, mişcări şi direcții ce se diferențiau geograficeşte dar o anumită unitate substanțială, deşi ramificată, se observă, traducân-du-se „cuprins” în „formulă”; astfel, apăreau Romantismul, apoi Realismul şi Simbolismul, înțelegându-se, în fiecare, un „zeitgeist” şi o precădere ce se şi putea denumi, creându-se o anumită „diferențiere exprimată şi în denumire”. Astăzi, însă, ceea ce se invocă nu are nume propriu ci este numai o consecință a unui „altceva” anterior şi nu se observă de obicei, deşi este izbitor că a zice „post-moder-nism” nu înseamnează decât a spune „ceea ce apare după „modern”, însă fără a explica nimic din sens şi din cuprinsul ce ar trebui să se desemneze. Aceasta este nu doar o eroare de natură conceptuală ci şi reducție la noțiune nedefinită. Căci „post-moderniste” ar fi atât de numeroase şi de incompatibile forme în a ne manifesta, şi în moduri atât de puțin asemănătoare, încât însăşi ideea de a crea „preponderență” cade, până la urmă, de la sine. Dar, în acelaşi timp, noi trebuie să constatăm nu heteroclitul alcătuit din fragmente neomogene ci mai degrabă nota stăruitoare, punctul arhimedic, concepția principală atât valoric cât şi numeric care, însă, nu este aici. Vremurile aparțin, oricât s-ar putea închipui altfel la vederea în suprafețe, unei treziri a Originilor şi, prin aceasta, unei trebuințe de identitate ce afirmă universalitatea întâlnită oriunde există Neamuri, cu Loc şi Istorie. Avem, deci, în chiar interiorul acestui „post-modernism” indefinit, ceea ce defineşte majoritatea: „Originismul”, cheia, cu infinite combinații de coduri, ce ne face pe fiecare mai apropiat de ceea ce suntem în esență.

Aceasta este enigma acestei cărți, dacă există, până la urmă. Eu am alcătuit-o spre a se ține, dacă va fi trebuitoare, ca un exemplu, la noi, şi ca un model pentru un „pretutindeni” unde - mai mult decât ne închipuim vizionând, cu greşeală, doar imediatul - acest fel de a înțelege lumea are cea mai tulburătoare răspândire. Nu am scris-o acum, când doar am „constituit-o”, dăruindu-i chip, ci odinioară, când părea, ca şi azi, că nu se va mai putea face nimic şi că aparentul rău, superficial, ar fi inexorabil. I-am spus cum, de fapt, şi trebuia căci „semnele” se văd dacă ştim să le înțelegem de dincolo de contingent, acolo unde se află, iar „pecețile” sunt înlăuntru şi le purtăm fără să le cunoaştem, determinându-ne oriunde am călca, în geografiile parcă nesfârşite. Am mai socotit că sunt „lecții” - adică predică sau poate fragment parenetic - deşi, chiar dacă mulți mă socoteau „Profesorul lor”, nu am avut niciodată o poziție ex-cathedra şi nici nu stăruiesc în a o avea. Eu am crezut întotdeauna că esențialul este nu atât de a oficia în spațiul timpului închis şi „în clasă” ci a face misiune oriunde este nevoie, între oameni cât mai diferiți, ce trebuie să afle secretul vieții lor, care este învoiala cu Cosmosul.

Cartea s-a încheiat de alcătuit astăzi, 21 Noiembrie 2005, în ziua Intrării în Biserică a Maicii Domnului

SUMAR